

Stadsbildsanalys av Södertäljes stadskärna

2023-05-08

STADSBILDSANALYS AV SÖDERTÄLJES STADSKÄRNA

Beställare

Telge fastigheter,
Elena Qyereon

Konsult

WSP Samhällsbyggnad

WSP Sverige AB
121 88 Stockholm-Globen
Besök: Arenavägen 7
Tel: +46 10 722 50 00

Org nr: 556057-4880
www.wsp.com

Datum

Stockholm , 2023-05-08

Uppdragsnamn

Stadsbildsanalys av Södertäljes stadskärna

Uppdragsnummer

10353897

Uppdragsledare och handläggare

Helena Wärnhjelm,
Bebyggelseantikvarie, Certifierad sakkunnig K
helena.warnhjelm@wsp.com

Medverkande

Lára Heimisdóttir
Bebyggelseantikvarie, Certifierad sakkunnig K
lara.heimisdottir@wsp.com

Granskare

Emil Bergstén Lilja
Bebyggelseantikvarie, Certifierad sakkunnig K
emil.bergsten@wsp.com

GIS-specialist, illustratör

Ezequiel Pinto-Guillaume
GIS-specialist
ezequiel.pinto-guillaume@wsp.com

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Inledning 4

SÖDERTÄLJES STADSKÄRNA 6

Topografi 8
Vattenrum 12
Grönområden 16
Gator och torg 22
Stadens årsringar 26
Vyer 32
Stadens siluett 38
Märkesbyggnader 42

LUNAKVARTERETS NÄRMILJÖ 48

Bebyggelsen 50
Rumsliga sammanhang 58
Arkitekturens uttryck 64
Luna i stadsrummet 80

FRAMTIDENS STADSKÄRNA 86

Södertäljes identitet 88
Nya tillägg 94

KÄLLOR 96

INLEDNING

Bakgrund och syfte

Under 2019 upptäcktes omfattande fuktskador i fasaderna på delar av Lunakvarteren, varpå beslutet om rivning togs. Senare konstruktionsundersökningar visade på att betongstommarna var av god kvalitet vilket möjliggjorde en påbyggnad flera våningar. Med de förutsättningarna fanns ambitionen att omdana Luna till att bli en vital del av stadskärnan genom att det storskaliga och slutna kvarteret skulle brytas ned till en struktur av två korsande stadsgator som öppnar upp för nya möjligheter i de nybildade mindre kvarteren. Kommunstyrelsen beslutade i mars 2023 att de gamla stommarna ska hålla uppe de nya byggnaderna i kvarteren. Utformningen av det nya stadskvarteren kommer avgöras genom en arkitekttävling.

WSP:s kulturmiljögrupp har fått i uppdrag att ta fram en översiktlig stadsbilsanalys av centrala Södertälje som ska användas som underlag till arkitekttävlingen.

Syftet med stadsbilsanalysen är att övergripande analysera stadens karaktär och identitet för att säkerställa att de tas i beaktande i de förslag som presenteras inom arkitekttävlingen.

Utöver arbetet med Lunakvarteret pågår flera parallella planarbeten i centrala Södertälje. Bland annat vid Marenplan (Tellus 5) samt vid Astrabacken (Sländan 9).

Metod

Stadsbilsanalysen har tagits fram genom inventering på plats, analys av stadskärnans historiska utveckling och utifrån arkitekten Christian Norberg-Schultz metod för att identifiera en "Genius loci". Genom att analysera en plats lokalisering, rumsliga sammansättning och arkitektoniska uttryck har platsens identitet försökt definieras. Syftet med att ringa in platsens identitet är att den sedan kan användas och förstärkas vid tillägg av ny bebyggelse inom området.

Genius loci

I modern arkitekturteori används termen "Genius loci" för att beskriva en plats identitet. Termen myntades med den här tolkningen av arkitekten Christian Norberg-Schultz i boken *Genius loci: Phenomenology of Architecture* från 1980. En plats identitet bestäms enligt Norberg-Schultz av dess lokalisering, dess generella rumsliga sammansättning och dess kännetecknande arkitektoniska uttryck. En stark plats uppstår där alla dessa delar samspelar. Genom att identifiera dessa faktorer kan de förstås och respekteras när nya tillägg ska ske på platsen. Enligt Norberg-Schultz kan en plats ses som en levande tradition där genius loci bevaras samtidigt som nya behov uppstår och hanteras inom ramen för platsens identitet.

"To respect the genius loci does not mean to copy old models. It means to determine the identity of the place and to interpret it in ever new ways"

Christian Norberg-Schultz

Avgränsningar

Stadsbilsanalysen är avgränsad i två steg. Det första kapitlet *Södertäljes stadskärna* omfattar ett större geografiskt område från Marenplan i söder till Kvarnlunden i norr (se karta på följande sida för exakt avgränsning).

Kapitlet *Lunakvarterets närmiljö* avgränsas av Turingegatan i norr och Marenplan i söder.

Syftet med denna avgränsning har varit att i första kapitlet ge en mer övergripande karaktärisering av stadskärnan för att i det andra kapitlet titta närmare på det område som mer direkt berörs av Lunakvarterets omvandling.

Läsanvisningar

I det första kapitlet ges en karaktärisering av Södertäljes stadskärna med fokus på topografi, vattenrum, grönområden, årsringar m.m. I det andra kapitlet finns en fördjupad studie av förutsättningarna och identiteten i och runt Lunakvarteret. I den sista delen ges en beskrivning av stadskärnans identitet samt en sammanställning över vilka aspekter som är viktiga att ha med sig vid nya tillägg inom den befintliga miljön.

Sammanfattande resultat

I det sista kapitlet *Framtidens stadskärna* sammanfattas stadskärnans identitet samt att råd och rekommendationer ges vad gäller placering, gestaltning och volymer av nya tillägg inom stadskärnan. Stadskärnans identitet har sammanfattats i följande punkter:

- **Långt tidsdjup och tydliga årsringar.** Södertälje har en lång historia som är fysiskt synlig än idag där olika tidlager av bebyggelser och miljöer står sida vid sida med sitt ursprungliga uttryck bevarat.
- **Kopplingen till vattnet.** Vattnet och kanalen är grunden till stadens existens. Idag ger den tydliga och nära kopplingen till vattnet ett högt rekreativvärde.
- **Den kuperade topografin.** Stadskärnan har en tydligt kuperad topografi där kanalen utgör nollpunkten.
- **Hög kvalitet i arkitekturen.** Stadskärnan präglas av arkitektur från olika tider där den gemensamma nämnaren är den höga kvaliteten i arkitekturen som kännetecknad av omsorg om detaljer och

Teckenförklaring

- Avgränsning för kapitlet som omfattar Södertäljes stadskärna.
- Avgränsning för kapitlet som omfattar Lunakvarterets närmiljö.

Södertäljes stadskärna

Topografi

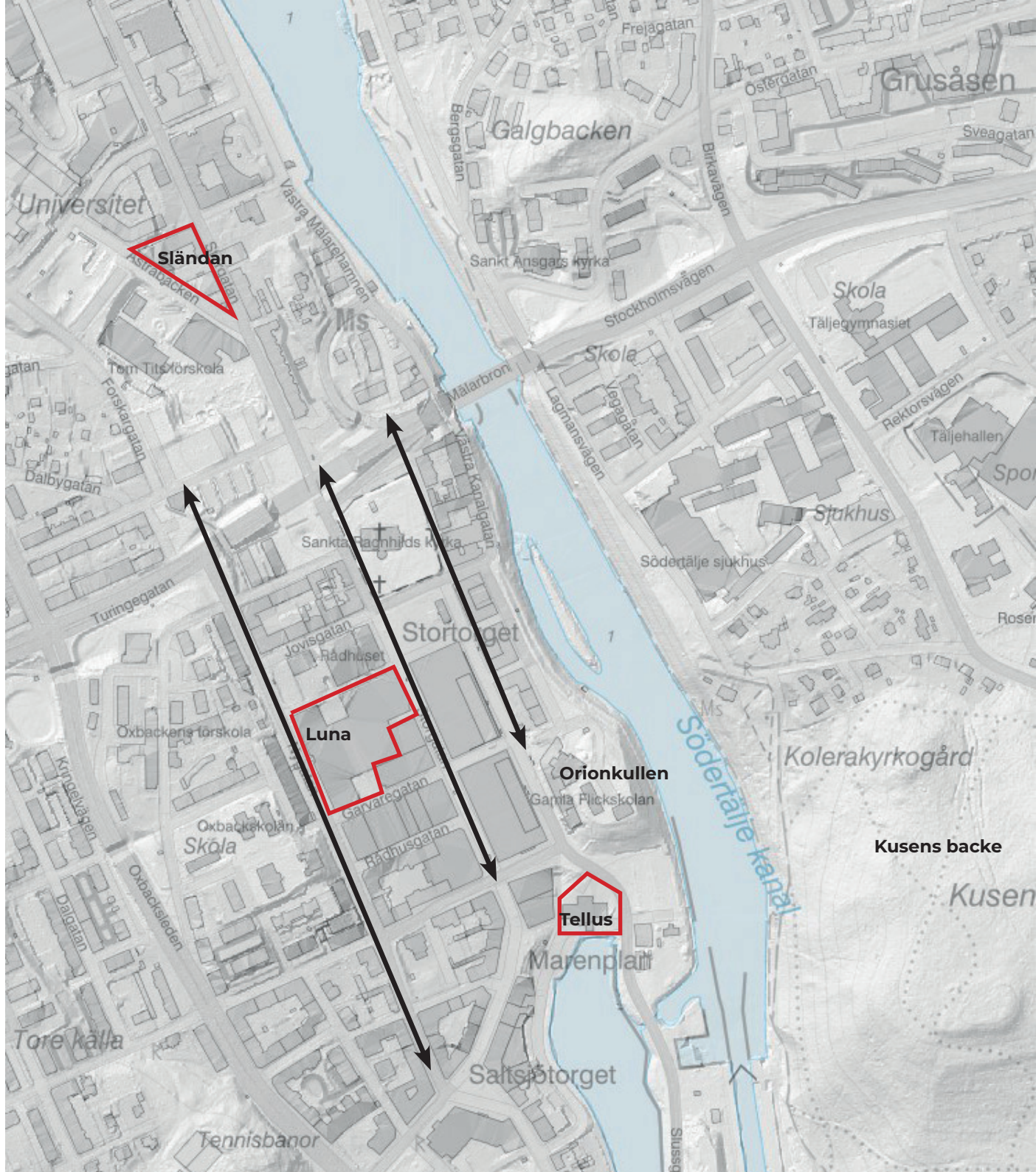
Södertälje är strategiskt placerat i landskapet intill farleden mellan Mälaren och Östersjön där de topografiska förutsättningarna med ett sprickdalslandskap i nordsydlig riktning har gett förutsättningarna för stadens utbyggnad.

Topografin i stadskärnan karaktäriseras av att den etappvis sluttar ner mot kanalen som utgör nollpunkten.

Topografins bärande karaktärdrag:

- Sprickdalslandskapet sträcker sig i nordsydlig riktning
- Landskapet trappar stegvis ner till kanalen som utgör nollpunkten i centrala Södertälje.
- Den äldre gatu- och bebyggelsestrukturen följer den nordsydliga riktningen i landskapet.

Stadens utbredning i nordsydlig riktning kan tydligt avläsas av hur de äldre gatusträckningarna är placerade.

Stadskärnans topografi

Landskapet som omgärdar Södertäljes stadskärna är representativt för det sprickdalslandskap som finns i Södermanland med omväxlande höjdryggar och långsträckta dalgångar. Genom centrala Södertälje sträcker sig en rullstensås i nord-sydlig riktning som tillsammans med Södertälje kanal dominerar topografin. Kusens backe och Orionkullen är bevarade delar av denna rullstensås. I västra kanten av åsen har kanalen grävts fram vilket har skapat branta slänter med dramatisk topografi.

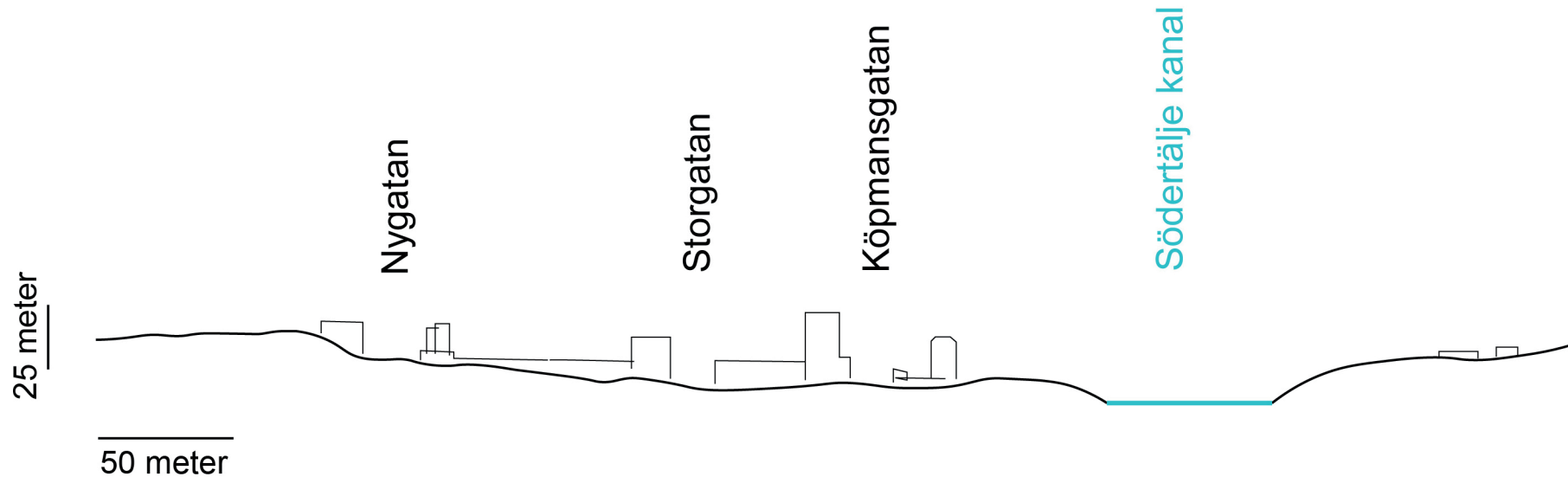
Topografin är grunden till stadens utveckling. I Södertälje fanns fram till 1000-talet ett farbart sund, en kommunikationsled mellan Mälardalsområdet och Östersjön. Efterhand smalnade sundet till följd av landhöjningen och i dess mitt höjde sig en åssträckning, platsen för det äldsta Tälje. Tälje blev en viktig lastplats, handelsplats och mötesplats där vatten- och landsvägar möttes. Ur dessa förutsättningar har staden vuxit fram från slutet av 500-talet. När Södertäljekanal byggdes på 1800-talet grävdes stora delar av åsen bort. Åsen är ännu skönjbar i Orionkullen och de kuperade områdena norr om Mälarbron och omfattande delar av kvarteren Vågen, Skeden och Lampan.

Idag karaktäriseras centrala Södertäljes topografi fortfarande av de tidigare höjdrygnarna som på var sida kanalen trappar ner mot kanalen som utgör lågpunkten. Sprickdalslandskapets sträckning i nord-sydlig riktning är också fortsatt avläsbar i centrala Södertäljes utbredning där de äldre vägsträckningarna som Storgatan, Mälaregatan och Västra kanalgatan också sträcker sig i nord-sydlig riktning.

Sektion som illustrerar hur bebyggelsen placerats med hänsyn till topografin och där gatorna Nygatan, Storgatan och Köpmannagatan är placerade längs de olika höjdryggarna ner mot kanalen.

Illustration: Ezequiel Pinto-Guillaume, WSP.

Södertälje kanal utgör nollpunkten i stadskärnans topografi.

Vattenrum

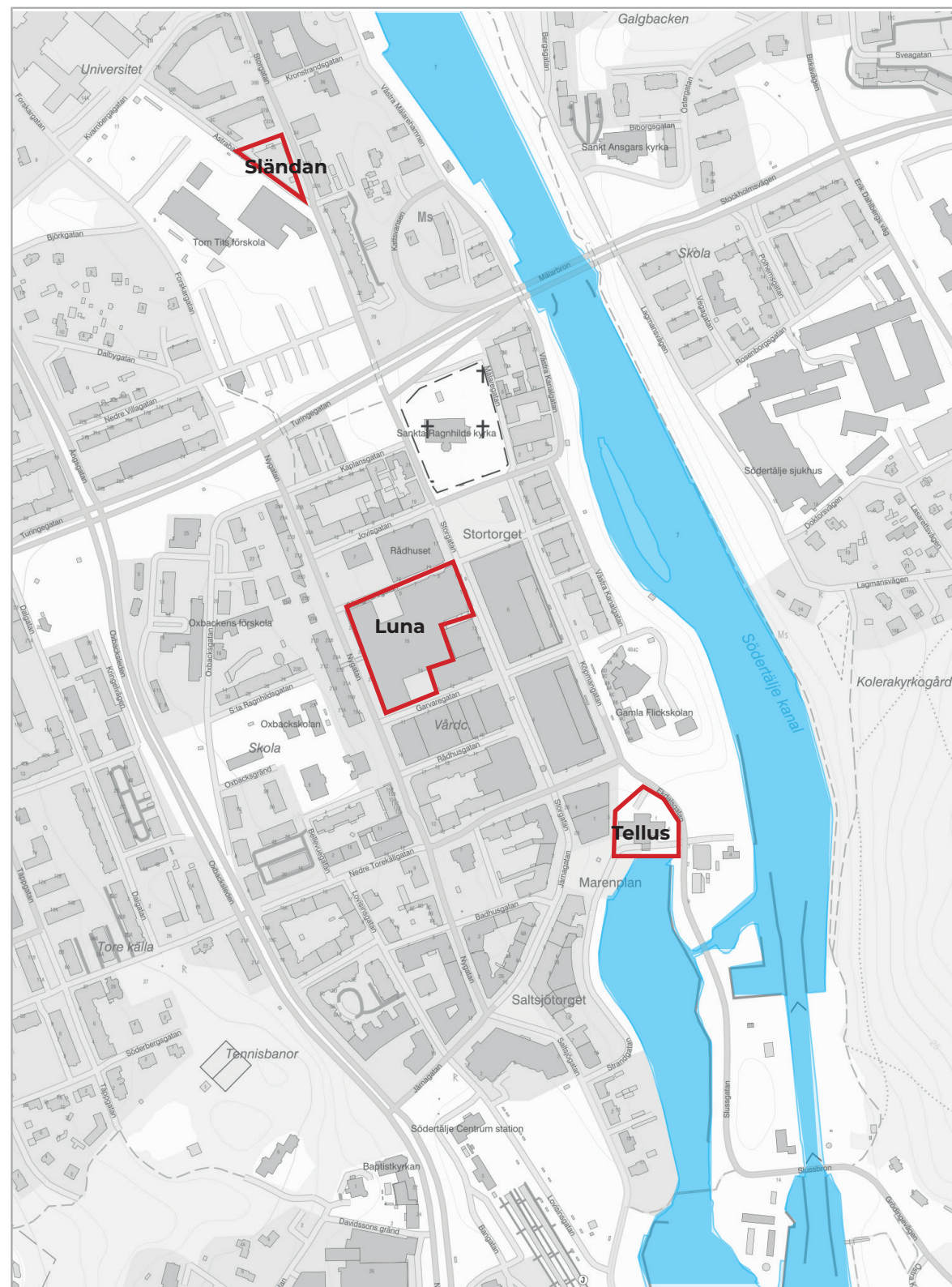
Vattnet är en bärande del av Södertäljes förutsättningar. Det är närheten till Mälaren och Östersjön som haft betydelse för stadens utveckling, först som en omlastningsplats för resor mellan Mälaren och Östersjön, sedan som en kurort under 1800-talet.

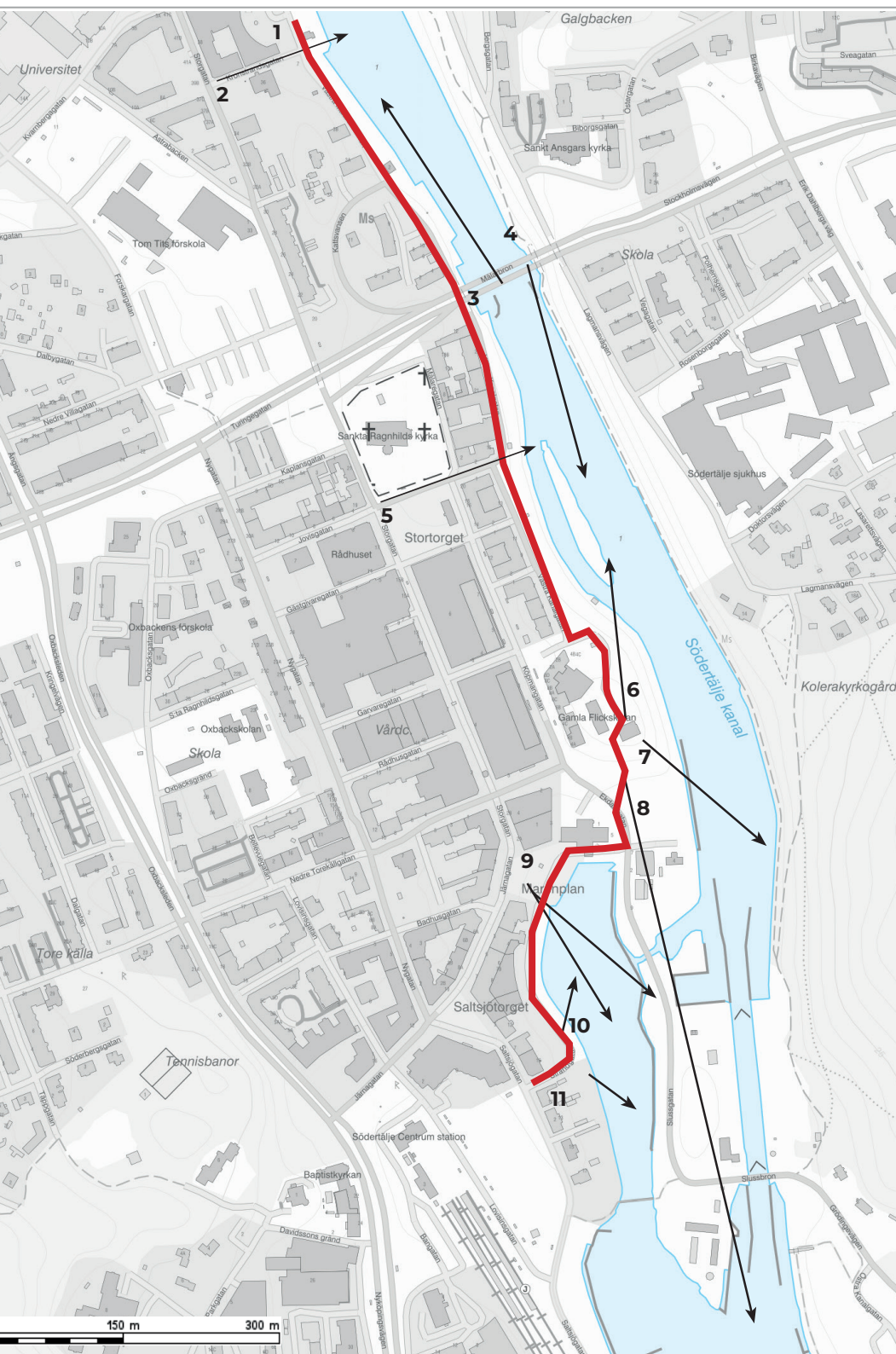
Idag ger vattnet ett högt rekreativvärde till stadskärnan.

Vattenrummets bärande karaktärsdrag

- Södertälje kanal är grundförutsättningen för Södertäljes existens.
- I stadskärnan finns flera siktlinjer mot vattnet som gör att vattnet känns närvarande.
- Möjligheten att nå och vara nära vattnet är en unik kvalitet för Södertälje som ger ett stort mervärde till stadskärnan.
- I kanalen finns en aktiv sjötrafik som bidrar till ett levande vattenrum som är en stor del av stadskärnans liv.

Platser med koppling till vattnet:

1. Strandpromenaden
2. Kronstransgatan/Kvarnbergsgatan
3. Mälarbron norrut
4. Mälarbron söderut
5. Jovisgatan
6. Orionkullen norrut
7. Orionkullen mot Kusens backe
8. Orionkullen söderut
9. Marenplan
10. Strandgatan norrut
11. Strandgatan söderut

Platser i stadskärnan där kopplingen mellan staden och vattnet är extra tydlig. Platserna finns beskrivna under kapitlet "Gator & torg".

Strandpromenaden söderut sedd från Mälarhamnen.

Strandpromenaden norrut sedd från Mälarhamnen.

Grön- områden

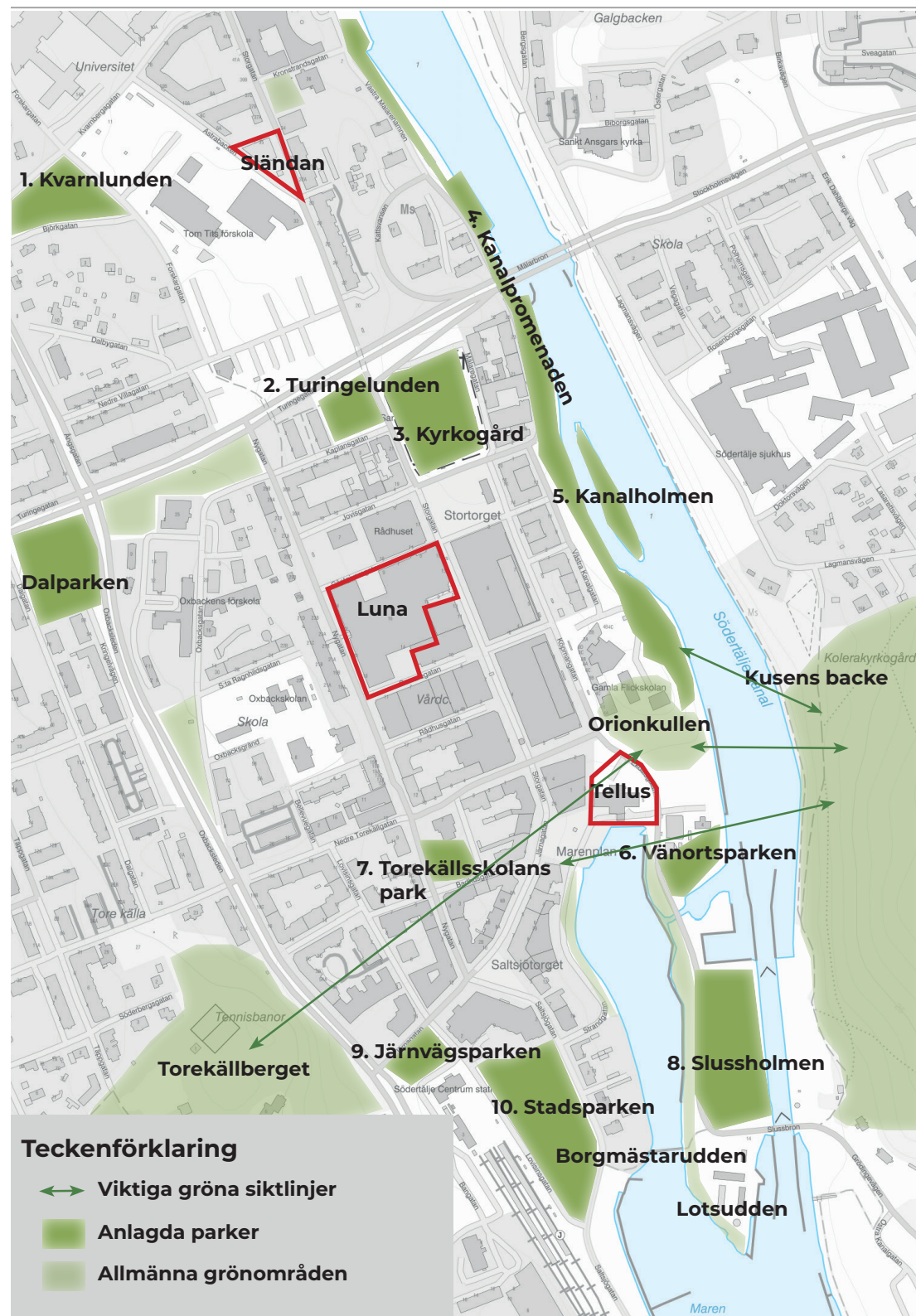
I stadskärnan återfinns små anlagda parker med blomsterplanteringar från olika tider i stadens historia, från 1600-talets kyrkogård till funktionalistiska stadsparker. Parkerna är förhållandevis små. För större evenemang

och folkliv används området kring Maren, där det centrala läget mitt i stadskärnan och vattenkontakten lockar folk sommartid.

Grönområdenas bärande karaktärsdrag:

- Parkerna i Södertälje berättar om olika delar av Södertäljes historia.
- Karaktäristiskt för stadskärnan är de gröna kullarna: Orionkullen, Kusens backe och Torekällberget som är synliga i stadsrummet som en följd av den kuperade topografin.
- Kanalpromenaden utgör en speciell kvalitet där uppväxta lindar och grönska möter vattnet.

1. Kvarnlunden

En kvarn tillhörande gården Kvarnberga låg tidigare där Kvarnlunden nu ligger. Kvarnen drevs av vatten från Bårstaberget som bildade ett flöde ned till en stor damm. Kvarnverksamheten upphörde i slutet av 1800-talet då kvarnbyggnaden revs. I början av 1950-talet anlades en parkanläggning här, med vattentrappa och dammar. Grundmuren där den gamla kvarnen stod utgör idag parkens mellanterrass. En stor del av parkanläggningen finns kvar och utgör ett tidstypiskt och väl utformat exempel på 1950-talets trädgårdskonst.

2. Turingelunden

Turingelunden, eller den så kallade "Brända tomten", är anlagd under 1950-talet. Namnet Brända tomten syftar på en brand under senare delen av 1800-talet, där området brandhärjades. Den inre delen av anläggningen med murar, sittplatser och damm projekterades av stadsträdgårdsmästare Jan Lindqvist i samarbete med arkitekt Fritz Voigt och Stig Blomberg. Vid parkanläggningens invigning 1957 avtäcktes skulpturen "Morgonbad" av konstnären Stig Blomberg med en placering i dammen. Parken med gångar, gräsmat, damm och blomsterplanteringar har en trädkrans utgjord av formklippta lindar.

3. Kyrkogården

Den gräsbeväxta kyrkogården omgärdas av mur och trädkrans bestående av äldre träd. Kyrkogården utgör idag ett gångstråk och möjliggör vyer mot Storgatan och Stora torget.

4. Kanalpromenaden och Kanalholmen

Kanalpromenaden går längs med kanalens östra sida och består delvis av en naturligt upptrampad stig längs kanalen och delar som nyligen breddats med kajer. De upptrampade stigarna utgör de gamla dragvägar som användes längs den gamla kanalen för att dra igenom båtar. I grässlänterna ner mot kanalen finns lökväxter som blommar under våren. Kanalpromenaden har en ålderdomlig karaktär med ett äldre trädbestånd av bland annat almar och några lindar som är kvar från 1800-talets kanal. Längs kanalen finns rester av gamla kajer och fundament som påminner om den tidigare slussfunktionen.

Kanalholmen skapades när den nya slussen grävdes på 1920-talet och öppnades då upp som en parkmiljö. Mellan Kanalholmen och västra kanalgatan finns res-

6. Vänortsparken

terna av den äldre kanalen. Vänortsparken anlades på 1990-talet. I parken finns bland annat äldre träd som kastanj, lönn och lind bevarade. Ett viktigt inslag i parken är kättingar och granitstolpar som delvis inhägnar parken och påminner om den närbelägna slussmiljön.

7. Torekällskolans park

Parken söder om Torekällskolan utgjorde tidigare skolans skolgård. Där finns numera en liten park i direkt anslutning till en parkering. Parken består av en liten gräsbevuxen plats med skulpturen "Sörjande man" av konstnären Wieland Förster. Skulpturen har fått en central placering i parken och har funnits på platsen sedan 1988.

8. Slussholmen och Lotsudden

Slussholmen och Lotsudden utgör idag två delar av halvön som tillkom efter en utvidgning av kanalen. Utvidgningen som gjordes för att kunna ta emot större fartyg påbörjades 1917 och var klar för invigning 1924. När den nya kanalen togs i bruk 1924 flyttades benämningen "Lotsudden" till den udde som ligger söder om nya Slussen och Slussholmen. Nya Lotsudden var tidigare förråd för Sjöfartsverket, men har under de senaste åren varit anlagd som park. Sedan mitten på 1990-talet har området varit öppet för allmänheten.

9. Järnvägsparken

Stationsplanen utgör entré in till stadskärnan. Platsen och dammen ritades av landskapsarkitekt Jan Lindqvist vid stadens parkavdelning och invigdes 1960. Den har en tydlig parkkaraktär med stora uppvuxna träd, gräsytor, blomsterplanteringar och fontän med skulptur. Fontänskulpturen "Vårdagsjämning" är skapad av konstnären Sonja Katzin och föreställer en ung flicka placerad i en fyrkantig damm på en hög granitsockel, nederst omgiven av ett ornamentalt stiliserat gallerverk i brons. Runt om fontänen ligger kalkstensplattor. Ett viktigt inslag i parkmiljön är det låga räcket i järn som omsluter parken. Här finns gräsmatta och en runsten från 1000-talet.

10. Stadsparken

Tyngdpunkten i staden låg från början vid Stora Torget, men genom tillkomsten av järnvägsstationen, badinrättningen och stadshotellet mot slutet av 1800-talet fick stadens södra del ökad betydelse. Nuvarande Stadsparken anlades på 1910-talet, men park har funnits på delar av området redan tidigare. Stadsparken har i sin södra del en scen, en paviljong och en boulebana. Genom parken leder ett slingrande gångstråk kantat med smågatsten, men här finns också inslag av asfalt. Miljön består av gräsmattor med blomsterplanteringar, rhododendronbuskar och ett stort bestånd av äldre träd som bland annat kastanj, lind och ek samt röd ek.

Stadens kullar

Den kuperade topografin i stadskärnan är fortfarande delvis synlig i form av de gröna kullar som syns i stadsbilden: Kusens backe, Orionkullen och Torekällberget. De utgör resterna av den rullstensås som funnits på platsen. De gröna kullarna är ett karaktäristiskt inslag i stadskärnan.

Orionkullen

Kusens backe

Gator & torg

Södertäljes stadskärna kännetecknas av flera torg och gångstråk som binder samman staden med långt tidsdjup.

Flera av torgen, inte minst Stora torget, vittnar om Södertäljes långa historia och har funnits på platsen sedan 1600-talet.

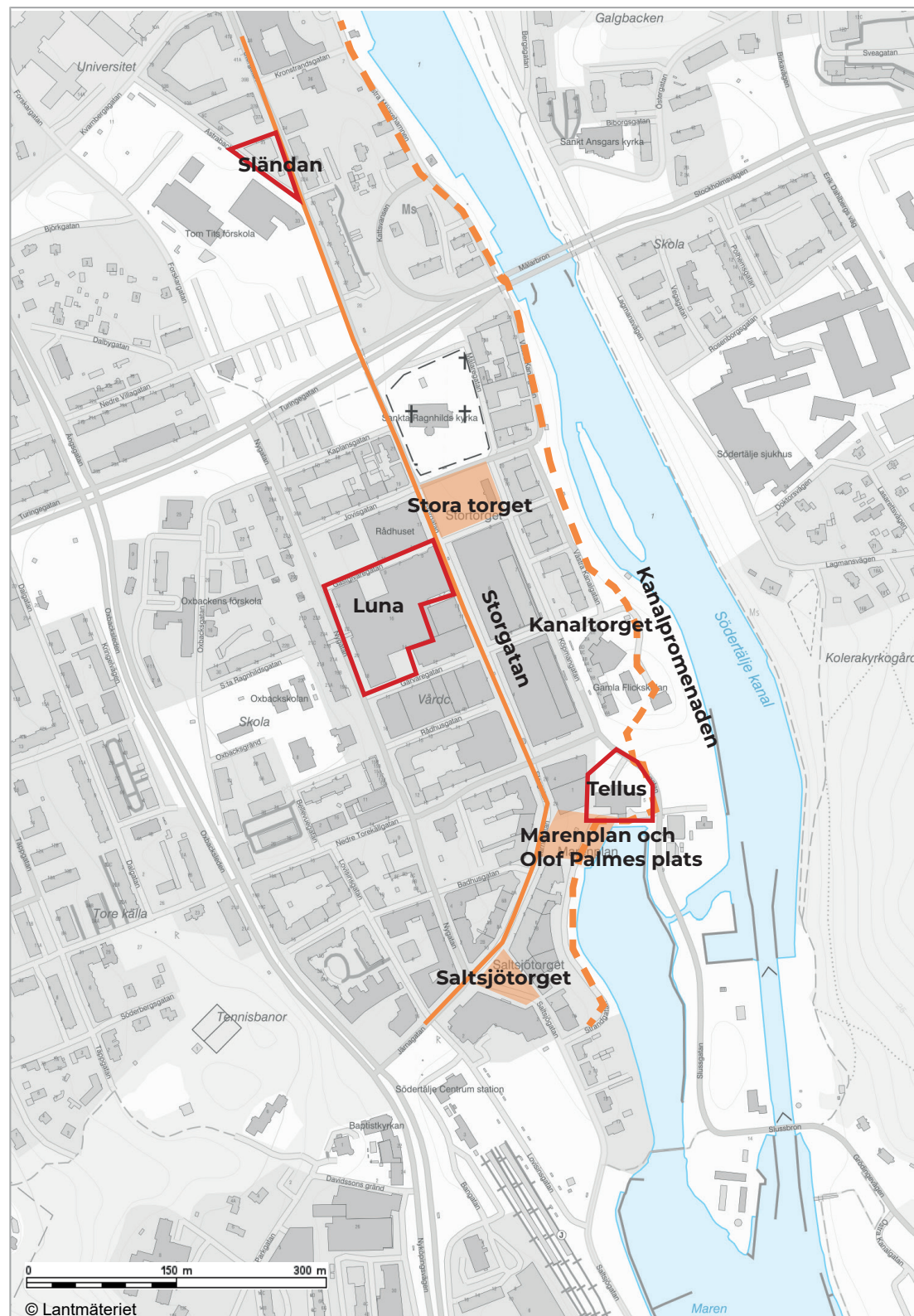
Torgen karaktäriseras av deras öppna prägel med varierande stenläggning och offentligkonst på torgen, liksom närheten till vattnet.

Även flera gatustråk som exempelvis, Storgatan har medeltida hävd eller har funnits sedan rutnätsplanen infördes på 1600-talet.

Bärande karaktärsdrag för gator och torg

- Torgen är kringbyggda och ligger som ett pärlband längs Storgatan.
- Stora torget har kontinuitet sedan 1600-talets rutnätsplan och utgör stadens hjärta.
- Marenplan öppnar upp sig mot vattnet och tydliggör Södertäljes koppling till vattnet.
- Saltsjötorget är ett ombonat torg med offentlig konst som också möjliggör siktlinjer mot Marenplan och ner mot stadsparken.
- Storgatan är en av de äldsta delarna av staden och knyter samman stadskärnan och möjliggör långa siktlinjer. Längs Storgatan samsas de flesta av stadskärnans märkesbyggnader.
- Strandpromenaden följer kanalen och ger möjlighet till stora upplevelsevärden samtidigt som den lyfter fram Södertälje kanal - stadens tidigaste livsnerv.
- Gator av medeltida hävd, som exempelvis Storgatan, som är kvar sedan den medeltida oregelbundna bebyggelsestrukturen.
- Gatorna och torgen bidrar genom sin placering och utformning i form av stenläggning, träd m.m. bidrar till att skapa stadskärnans tydliga stadskaraktär.

Stora torget

Stora torget består av en stor öppen stenlagd yta. Platsen skapades efter den stora stadsbranden år 1652 och har sedan dess varit stadens centrala samlingsplats. Här fanns tidigt de offentliga byggnaderna och även de flesta affärerna. Runt torget finns i dag trädvolymmer i form av både arkadklippta och friliggande lindar. Ett karaktäristiskt inslag på torget är belysningen, i form av armatur i gjutjärn på sockel av granit som kommer från Gustaf II Adolfs torg. Torget avgränsas tydligt mot söder av tidigare Epahuset, numera Åhléns. Västerut av Rådhuset (Tingshuset), mot norr av kyrkan och på torgets östra sida finns gamla Rådhuset som en naturlig rumsavgränsare.

Framför tingsrättens lokaler finns Södertäljes näst största skulpturgrupp "Skulpturlandskap". Den nuvarande stenläggningen är från 1983 och fontänskulpturen av konstnären Lars Widenfalk från 1993.

Marenplan och Olof Palmes plats

Marenplan kallades tidigare Saltsjötorget. Marenplan utgörs av en öppen yta som vänder sig mot Marens vattenspegel. Markbeläggningen har inslag av röd marksten och ett flertal träd är placerade på den öppna ytan. Marenplan omges av bebyggelse från olika tidsperioder som har placerats på ett sådant sätt att det skapats en monumental utsikt över Maren.

Från Marenplan leder en bred trappa upp till Olof Palmes plats. Torget fick sitt namn efter mordet på Olof Palme och kallades tidigare för Den okände soldatens plats. Området är belagt med smågatsten och binder samman Storgatan och Järnagatan.

Saltsjötorget

Den trekantiga tomten skänktes till staden år 1909 för att de boende skulle få fri utsikt. På torget finns stadens första offentliga skulptur, "Gossen med snäckan" från 1909 av konstnären Gustaf Ivar Cederwall. Det triangelformade torget är i dag en lugn plats mitt i stenstadens hjärta. Platsens utseende stämmer väl överens med stenstadens karaktär genom sin markbeläggning bestående av smågatsten och granithällar. Fontänen betonar platsens form och planteringen utgörs av klippta lindar. Platsen öppnar sig mot Järnagatan.

Storgatan

Storgatan utgör ett viktigt vägstråk i centrala Södertälje. Storgatan har ett medeltida ursprung och genom sin placering knyter den samman de viktigaste torg- och samlingsplatserna i centrala Södertälje samt norra och centrala stadskärnan och utgör därmed stadens pulsåder.

Gågatans markbeläggning består i dag av en blandning av betongplattor och smågatsten. Ränder av smågatsten ibland med inslag av vit marmor, korsar gatan, som ansluter till en av fontänerna utförd i vit marmor. 1960-talsarmaturen är ett annat viktigt inslag i Storgatans miljö.

Kanalpromenaden

Kanalpromenaden består idag av delvis anlagda gångstråk och mer informella upptrampade stigar. Stråket utgör dock en viktig del av Södertälje, den möjliggör upplevelsen av vatten samtidigt som den är en viktig historisk del av staden där exempelvis Dragarvägen visar var båtarna tidigare drogs genom kanalen. Kanalpromenaden har potential att bli en unik miljö i Södertäljes stadskärna.

Södertäljes stadskärna uppvisar exempel på tidslager och arkitektur från medeltid till idag. Unikt för Södertälje är hur Storgatan sammanfogar årsringar och arkitektoniska

uttryck från skilda tider där den gemensamma nämnaren är hög arkitektonisk kvalitet under alla tider.

Stadens årsringar

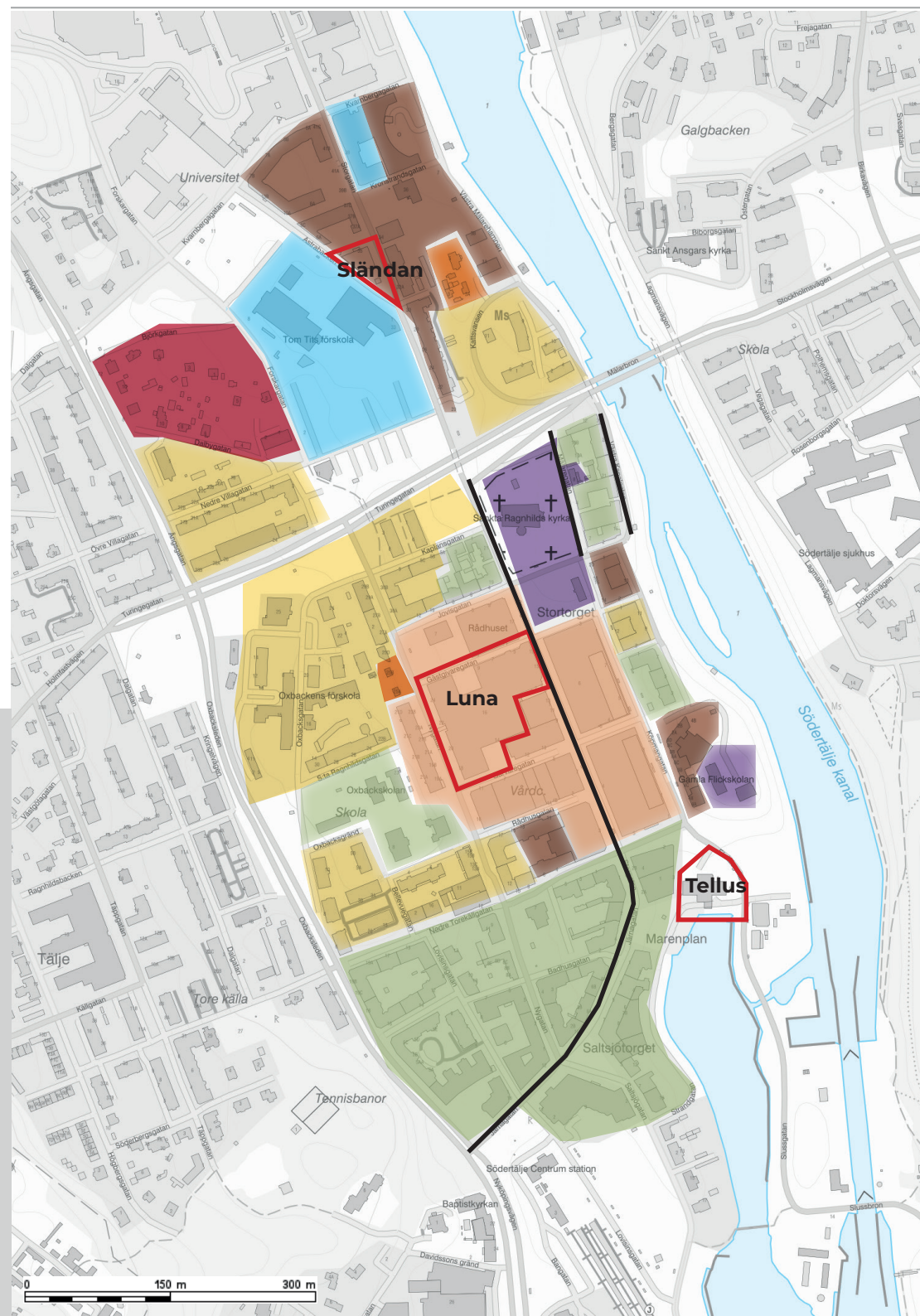
Bärande karaktärsdrag för stadens årsringar

- Stadskärnans olika årsringar utgör viktiga kvaliteter och berättar om Södertäljes långa historia.
- Arkitektonisk kvalitet i gestaltningen går som en röd tråd genom alla årsringar där stor omsorg lagts i byggnadernas placering och utformning.
- Längs Storgatan har alla byggnadsvolymer, oavsett tidsperiod, förhållit sig till en enhetlig skala som gör att klocktornet på St Ragnhildskyrka får vara den högsta punkten.
- Förutom de kvarter som berörs av citysameringen så är 1600-talets rutnätsplan fortfarande tydligt avläsbar i stadskärnan.

Teckenförklaring

- Medeltida vägnät
- 1600-1700-tal
- 1800-1920-tal - Stenstaden
- 1800-talets Trähusbebyggelse
- 1800-talets fabriksbyggnader
- 1930-1950-tal Funktionalism
- 1960-1970-tal Modernism
- 1980- idag
- Villastad

Notera att kartan är schematisk, enstaka fastigheter inom varje årsring kan vara från annan tid!

Medeltiden

Karta från 1648 över Södertäljes stadskärna ritad av Sven Magnusson. Storgatans sträckning är redan då tydligt avläsbar. Källa: Lantmäteriet.

Under medeltiden bestod staden av en oregelbunden stadsbild av medeltida typ med kyrkan som dominerande inslag. Gatusträckningarna var oregelbundet formade. Mitt genom staden gick huvudgatan som idag motsvaras av Storgatan. Mälargatan och en del av Västra Kanalgatan är också avläsbara, liksom delar av Järnagatans sträckning. Av det medeltida Södertälje går spåren idag att se via gatusträckningarna, men också via S:t Ragnhildskyrka, som trots sitt 1600-tals utförande är av medeltida ursprung.

1600-1700-tal

Under 1600-talet skedde en reglering av stadens gator och kvarter efter planer av Anders Torstensson som även planerat Stockholms malmar. En rutnätsplan infördes där Stora torget blev stadens centrum. Rutnätsplanen kvarstod i princip intakt fram till 1960-talets omvandling av stadskärnan. 1600-talets rutnätsplan präglar den fortfarande stadskärnan. Från 1600-talet finns ingen bebyggelse bevarad utöver gravkoret till S:t Ragnhildskyrka.

Under 1700-talet utvecklades Södertälje till en manufakturstad med bland annat kronobränneri och. På gatorna runt Stora torget uppfördes trähusbebyggelse i två våningar. Från denna tid finns i dagens stadskärna Gamla Rådhuset uppfört 1734. En byggnad på fastigheten Silen 4. På Orionkullen uppfördes också Gamla serafimerlasarettet, stadens enda stenhus från 1700-talet i rokokoutförande. Bebyggelsen från tiden karaktäriseras i övrigt av sina volymer i två våningar och fasader med träpanel.

1800-talets trähusbebyggelse

En majoritet av bebyggelsen under 1800-talet i Södertälje bestod av trähusbebyggelse i två våningar med uthus. De mer påkostade byggnaderna låg längs med Storgatan och bestod av timrade och panelade hus med brutna tak. I stadens utkanter fanns små stugor för stadens fattiga.

Idag kan 1800-talets trähusbebyggelse bland annat ses i "Kringelstugorna" längs Nygatan som är exempel på enklare arbetarbostäder. Längre söderut på Nygatan finns Sörmlandsgården som är ett exempel på en mer påkostad trähusbebyggelse.

Stenstaden

Under 1800-talet genomgår Södertälje en stadsomvandling från en lågskalig trästad till en modern stenstad. Gatorna breddades för att brandsäkras. Färgsättningen i staden börjar också styras och man vill uppnå en ljusare och mer modern färgsättning. Under 1800-talets slut expanderade staden kraftigt som ett resultat av industrialiseringen och kurortsverksamheten. Nu började även bostadshus i sten uppföras i tre till fyra våningar. Längs med Storgatan och Järnagatan uppfördes representativa bostadshus. Idag kan stenstadens arkitektur framförallt upplevas i den södra delen av stadskärnan med exempel på bland annat jugendarkitektur.

1800-talets fabriksbyggnader

Från 1800-talets mitt blev Södertälje även en industristad, när järnvägen drogs till staden kunde industrierna på ett enkelt sätt transportera sina varor. Norr om kyrkan på västra sidan av Storgatan började ett fabriksområde utvecklas liksom hamnar för utskeppning av produkter.

Industribebyggelsen från tiden karaktäriseras av oputsade tegelbyggnader i rött tegel med i 4-5 våningar, med stora fönster för att möjliggöra ett bra ljusinsläpp.

Funktionalism, 1930-1950-tal

Under 1940- och 50-talet rådde högkonjunktur i Södertälje där Scania, Wedaverken och Astra var de största arbetsgivarna, inflyttningen till staden gjorde det nödvändigt att bygga fler bostäder och skolor. I staden uppfördes flera stora flerfamiljshus, en del av dem fogades in i stenstadens struktur medan andra volymer lades mer fria med omgivande grönska i den nordvästra delen av utredningsområdet. Byggnaderna karaktäriseras av enkla putsade fasader som avfärgats i ljusa kulörer. Balkonger blev också allt vanligare.

Modernism, 1960-1970-tal

Södertälje expanderade kraftigt under dessa år samtidigt som biltrafiken växte. För att anpassa staden till de nya förutsättningarna togs en ny stadsplan fram stadsplanarkitekten Fritz Voigt som innebar en citysanering. Äldre trähusbebyggelse i centrum fick ge plats för större volymer som bröt mot 1600-talets planmönster. Större volymer uppfördes också på 6-7 våningar. Ett genomgripande arkitektoniskt drag var att byggnaderna längs Storgatan fick arkader. Bebyggelsen längs Storgatan valde man att hålla i en enhetlig skala och låta de högre volymerna ta plats en bit ifrån. Ytterliggare ett kännetecken för bebyggelsen är att den är utformad med hög arkitektonisk kvalitet med omsorg för detaljer av namnkunniga arkitekter som bröderna Ahlsén och Bengt Lindroos.

1980-tal till idag

Under senare tid har inga genomgripande förändringar skett utan enstaka tillägg av samtida bebyggelse har skett. Stadskärnan står dock återigen inför en större förändring som kommer påverka dess uttryck när Lunakvarteret ska ge plats för ny bebyggelse samtidigt som ett nytt höghus vid Maren uppförs liksom ett inom ett höghus inom kvarteret Sländan.

Villastaden

Inom utredningsområdet finns ett mindre område med villor som uppförst från i etapper sedan sekelskiftet till 1970-talet. Från att bebyggelsen tidigare legat i stadens utkant har de nu fått en central placering.

Siktlinjer

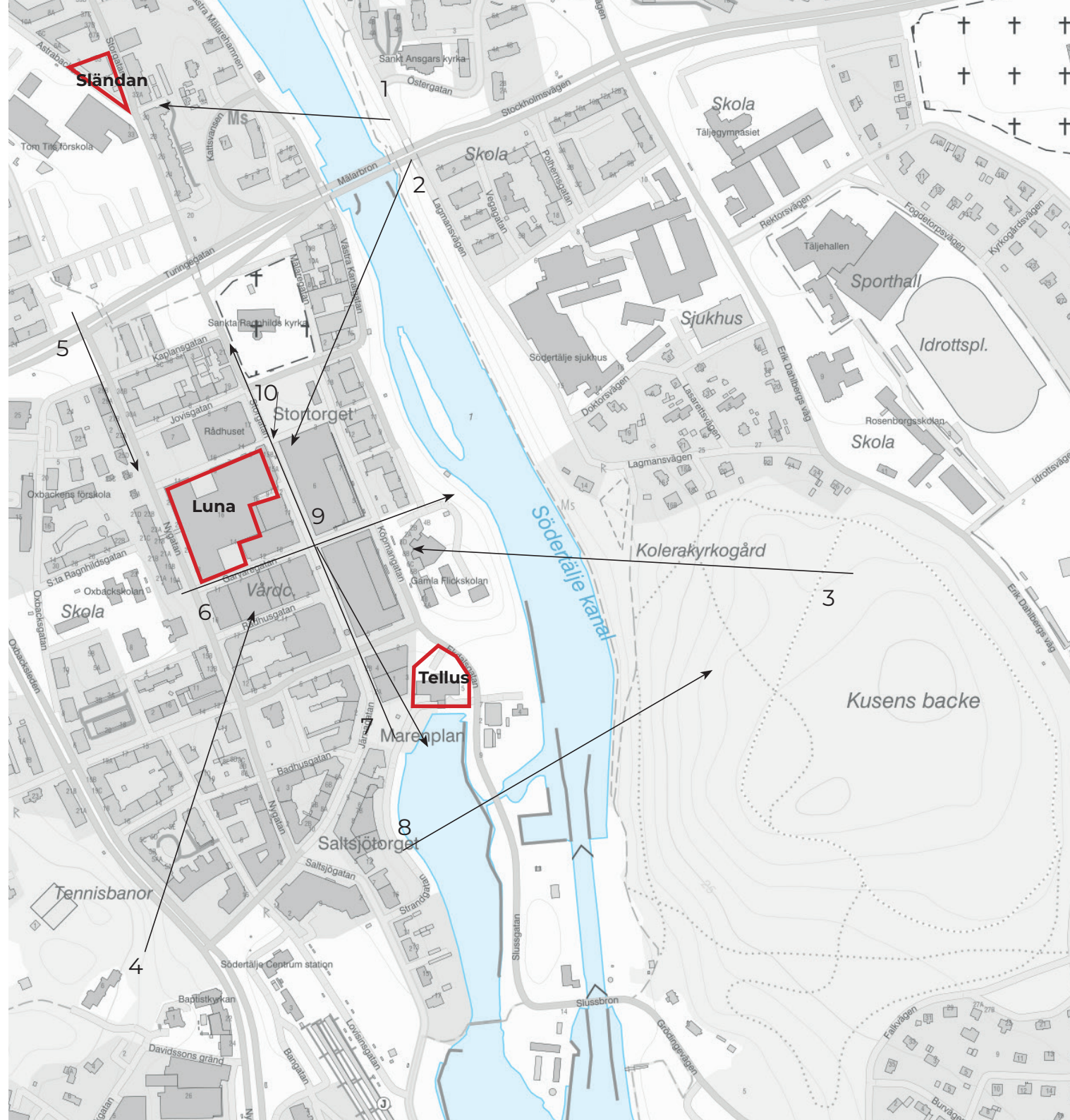
Trots att stadskärnan är tätbebyggd möjliggörs flera och långa siktlinjer i centrala Södertälje som ett resultat av det kuperade landskapet och att bebyggelsen passats in

med stor respekt för topografins förutsättningar. Här redovisas viktiga siktlinjer inom utredningsområdet där stadens siluett eller kärnvärden är extra tydliga.

Bärande karaktärsdrag för stadens siktlinjer

- Stadskäman är kuperad vilket på vissa platser möjliggör långa siktlinjer.
- Siktlinjerna är viktiga att förhålla sig till då de kopplar ihop stadens olika delar och skapar en helhet.
- Vypunkterna hittas främst på de olika höjdnivåerna som finns inom stadskäman, se avsnittet om topografien.

1. Från Mälarbron mot norra stadskärnan

Från Mälarbron ges vidsträckt siktlinjer över både den norra och södra stadskärnan.

2. Från Mälarbron mot södra stadskärnan

Från Mälarbron ges vidsträckt siktlinjer över både den norra och södra stadskärnan.

3. Från Kusens backe mot Luna kvarteret (100 möh)

På höjdryggen på motsatta sidan stadskärnan möjliggörs utblickar över centrala Södertälje.

4. Från Torekällberget mot Lunakvarteret (90 möh)

Ytterligare en viktig vypunkt i stadskärnan är Torekällberget där siktlinjer över centrala Södertälje möjliggörs.

5. Nygatan söderut

Nygatan sträcker sig längs med en av höjdryggarna i stadskärnan och möjliggör siktlinjer längs med Lunakvarteret.

6. Från Nygatan mot Garvaregatan

Från Nygatans höjdrygg möjliggörs en lång siktlinje längs med Garvaregatan ner mot Södertälje kanal.

7. Från Marenplan mot S:t Ragnhildskyrka (13 möh)

Från Marenplan längs med Storgatan möjliggörs en lång siktlinje ner mot Stora torget och S:t Ragnhildskyrka där klocktornet utgör den högsta punkten.

9. Från Lunakvarteret mot Marenplan (30 möh)

Från Lunakvarteret (Luna 1) finns möjlighet till att blicka ut över Södertäljes taklandskap mot Maren via en takterass.

10. Från Stortorget mot Lunakvarteret

Från Stora torget syns Lunakvarteret tydligt och har i sin gestaltning anpassats för att förhålla sig till den befintliga skalan.

8. Från Strandgatan mot Kusens backe

Från Strandgatan ges en storslagen vy över Lotsudden vidare mot Kusens backe

Stadens siluett

Stadskärnans siluett följer topografin där höjdryggarna har gett plats för högre byggnadshöjder som markerar de topografiska skillnaderna.

Längs stadskärnans äldsta delar är byggnadsvolymerna jämnhöga och förhåller sig till en höjd på ca 5 våningar. Fastigheterna Tellus 4 och 5 har högre volymer som

placerats med indrag från Storgatan, vilket gör att upplevelsen en enhetlig byggnadshöjd består.

Pågående planprocesser vid Marenplan och kvarteret Sländan möjliggör för nya byggnadsvolymer som på sikt kommer ändra stadens siluett.

Bärande karaktärsdrag för stadens siluett

- Staden siluett följer idag till stor del topografin, högre hus är främst placerade på höjderna.
- De gröna kullorna i stadskärnan utgör ett karaktäristiskt inslag i stadens siluett
- Majoriteten av byggnaderna är placerade mot vattnet och kanalen är också synligt i stadens siluett

Illustration över stadskärnans siluett så som den ser ut idag där S:t Ragnhilds klocktorn tillsammans med kanalen och den modernistiska bebyggelsen sticker ut.
Illustration: Ezequiel Pinto-Guillaume, WSP.

Illustration över stadskärnans siluett med de tilltänkta volymerna inom Tellus 5 och Sländan 9.
Illustration: Ezequiel Pinto-Guillaume, WSP.

Märkes- byggnader

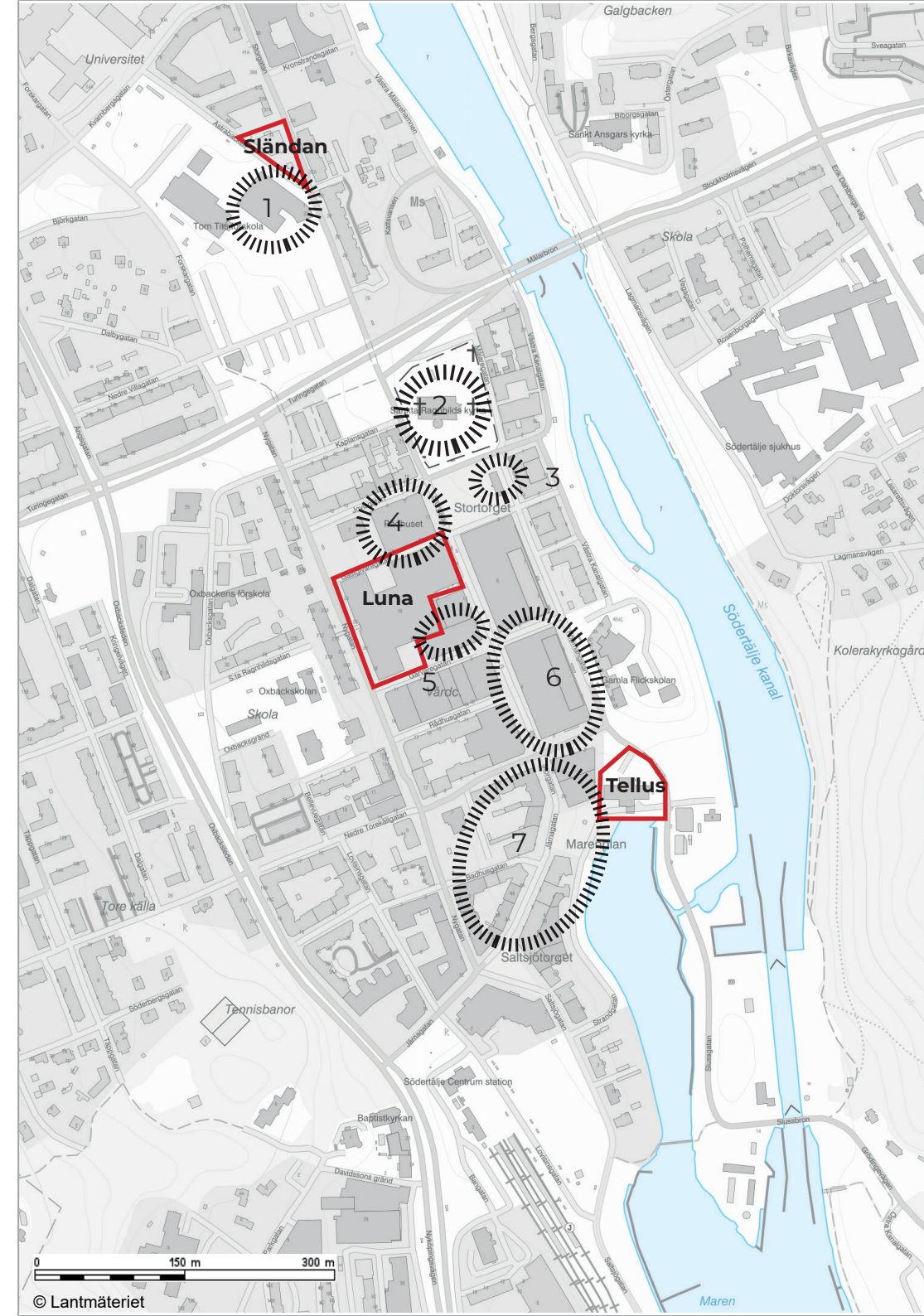
Den gemensamma nämnaren för Södertäljes stadskärna är att arkitekturen, oberoende av årtionde eller skala håller en hög arkitektonisk nivå där stor omsorg lagts på den arkitektoniska gestaltningen, från detaljer till

byggnadernas placering. I stadskärnan finns flera byggnader med individuella uttryck, men som tillsammans skapar en harmonisk helhet.

Bärande karaktärsdrag för stadskämans märkesbyggnader

- Stadskämnan innefattar flera symbolbyggnader för Södertälje som stad.
- De gemensamma nämnarna för symbolbyggnaderna är att de har en hög arkitektonisk gestaltning som samtidigt är känsligt inpassade till stadens topografi och omgivande bebyggelse.
- Byggnaderna är från vitt skilda tider men berättar alla om viktiga faser i Södertäljes historia.

1. Separatörn 13, "Tom Tits"

Byggt: 1900

Arkitekt: Ernst Regner

Användning: Tidigare fabriksbyggnad, nu museum.

Beskrivning: Fabriksbyggnad från sekelskiftet 1900 då flera fabriker etablerade sig i Södertälje. Byggnaden är uppförd i för tiden typisk industriarkitektur med råa tegelväggar av rött tegel och stora fönster. Byggnaden har en framskjuten placering i stadsrummet som är synlig längs Storgatan och dess nuvarande användning som lokaler för Tom Tits gör den till en välbesökt byggnad.

2. Tälje 1:22, S:t Ragnhilds kyrka

Byggt: 1100-talet

Arkitekt:

Användning: Kyrka

Beskrivning: Kyrkan är stadens äldsta bevarade byggnad. Under 1800-talet har byggnaden fått barockinslag genom det Hackerska gravkoret. Byggnaden utgör kärnan av det äldsta Södertälje omkringliggande bebyggelse har förhållit sig till krykan genom hur de placerats. Kyrkans klocktorn är den högsta punkten och i blickfånget längs Storgatans långa siktlinje.

3. Tälje 1:33, Gamla rådhuset

Byggt: 1732-34

Arkitekt: Okänt

Användning: Tidigare rådhus.

Beskrivning: Byggnaden har en typisk arkitektonisk utformning för representativ trähusbebyggelse från 1700-talet. Byggnaden är stadens äldsta profana byggnad. Byggnadens placering och historiska kontinuitet gör den till en symbolbyggnad för staden.

4. Solen 7, "Nya rådhuset"

Byggt: 1965

Arkitekt: Åke Lindqvist

Användning: Tidigare rådhusrätt och stadsfullmäktige. Nu tingshus.

Beskrivning: En modernistisk byggnad med en framskjuten placering vid Stora torget. Byggnaden har tidstypiska material, betong och glas. Fasaden består av frilagd ballast uppbyggt som ett rutnät vilket bryts av stadsfullmäktigesalen och rådhusrätten sessionssal som visar på verksamheternas betydelse. 1972 byggdes entrépartiet om. Byggnaden är genom sin placering och arkitektoniska gestaltning en symbol för Södertälje.

5. Luna 1, "Metrohuset"

Byggt: 1964

Arkitekt: Bengt Lindroos

Användning: Affärer, kontor och lägenhet.

Beskrivning: Metrohuset är ett av Bengt Lindroos främsta verk där han inspirerats av äldre tiders hamn-magasin i fasadens gestaltning. Det är en byggnad som flörtar med klassiska arkitekturideal vad gäller exempelvis fasadindelningen, men i moderna material och med ett modernt utförande. Byggnaden är en del av den svenska arkitekturhistorien.

6. Tellus 5, "Kringlan"

Byggt: 1965

Arkitekt: Erik och Tore Ahlsén

Användning: Affärs, kontors- och flerbostadshus samt parkering.

Beskrivning: Byggnaden är en symbol för Södertälje och den framtidsoptimism som rådde under 1960-talet. Byggnaden har en modernistisk utformning, men med traditionella material så som tegel, teak, koppar och keramik. Byggnaden var påkostad och även det första varuhuset i staden med en rulltrappa. Byggnadens placering och utformning gör den till en symbolbyggnad för staden.

7. Marenplan

Byggt: 1880-1930

Arkitekt: A Fagerström, T Thorén, T E:son Lindhberg m.fl.

Användning: butiker, bostäder, bank, hotell m.m.

Beskrivning: Marenplan omges av ett flertal kvarter med representativ stenstadsbebyggelse från årtiondena kring sekelskiftet 1900. Den välbevarade bebyggelsen tillsammans med torget som öppnar upp mot Maren gör platsen till en symbolplats för Södertälje.

Lunakvarterets närmiljö

Bebyggelsen

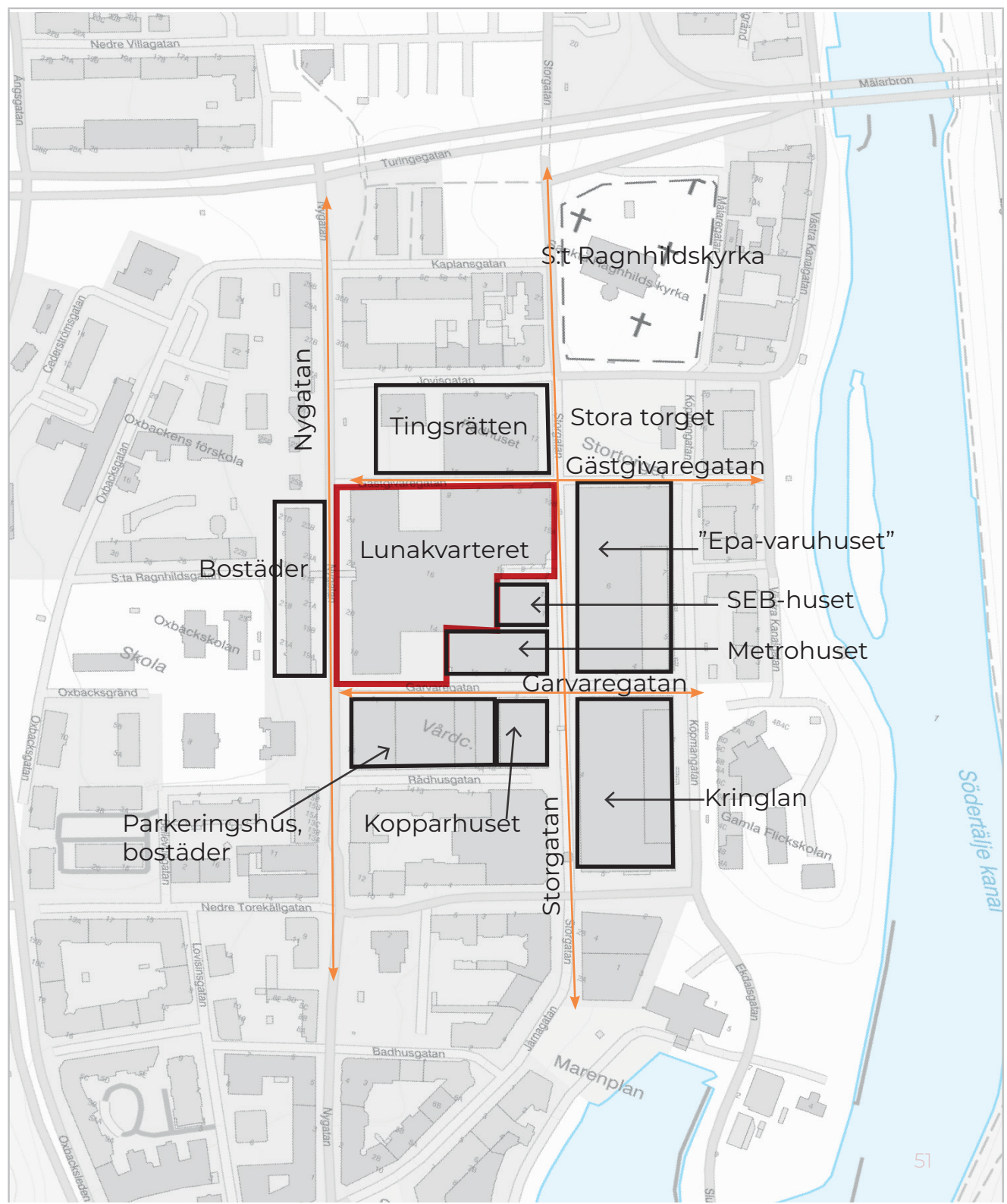
Lunakvarteret gränsar mot Storgatan i öster och Nygatan i väster. På kvarterets norra sida ligger tvärgatan Gästgivaregatan och på den södra sidan Garvaregatan. Lunaområdet ligger i den centralaste delen av Södertälje omringad av ett flertal symbolbyggnader, Stor-

gatan och Stora torget som utgör de äldsta delarna av staden tillsammans med kyrkan.

Viktiga förutsättningar

- Lunakvarteret vänder sig mot Storgatan som utgör centrum i stadskärnan.
- Bebyggelsen runtomkring Lunakvarteret består till största del av bebyggelse från 1900-talets stadsomvandling.
- I omkringliggande byggnader finns typiska centrumfunktioner som butiker, kontor och bostäder.

S:t Ragnhilds kyrka

Byggt: 1100-talet

Arkitekt: Erik Dahlberg (gravkor)

Användning: Kyrka

Beskrivning: Kyrkan är stadens äldsta bevarade byggnad. Under 1800-talet har byggnaden fått barockinslag genom det Hackerska gravkoret. Byggnaden utgör kärnan av det äldsta Södertälje. Omkringliggande bebyggelse har förhållit sig till kyrkan genom hur de placerats. Kyrkans klocktorn är den högsta punkten och i blickfånget längs Storgatans långa siktlinje.

Stora torget

Byggt: 1650-tal

Arkitekt:

Användning: Stadens representativa torg

Beskrivning: Här fanns tidigt de offentliga byggnaderna och även de flesta affärerna. Runt torget finns i dag trädvolymmer i form av både arkadklippta och friliggande lindar. Ett karaktäristiskt inslag på torget är belysningen, i form av armatur i gjutjärn på sockel av granit framför Gamla rådhuset. Den nuvarande stenläggningen är från 1983 och fontänskulpturen av konstnären Lars Widenfalk från 1993.

4. Solen 7, "Nya rådhuset"

Byggt: 1965

Arkitekt: Åke Lindqvist

Användning: Tidigare rådhusrätt och stadsfullmäktige. Nu tingshus.

Beskrivning: En modernistisk byggnad med en framskjuten placering vid Stortorget. Byggnaden har tidstypiska material, betong och glas. Fasaden består av frilagd ballast uppbyggt som ett rutnät vilket bryts av stadsfullmäktigesalen och rådhusrätten sessionssal som visar på verksamheternas betydelse. Byggnaden är genom sin placering och arkitektoniska gestaltning en symbol för Södertälje.

Bostäder

Byggt: troligen 1976-79

Arkitekt:

Användning: Bostadshus och kontor

Beskrivning: Byggnaden är sammanlänkad med Lunagallerian genom en gångbro som möjliggör besökare av gallerian att ta sig från bostadskvarteret ner i gallerian utan att möta några bildar, helt enligt tidens planeringsideal. Gångstråket som sedan fortsätter inne i gallerian är den tidigare S:t Ragnhildsgatan som byggdes in i och med Lunagallerians uppförande. Byggnaden är i fem våningar med fasadelement av frilagd ballast och tegel.

Parkeringshus och bostäder

Byggt: 1976-79

Arkitekt: Jan Thurfjell

Användning: Parkeringshus och bostäder

Beskrivning: Parkeringshuset med tillhörande bostäder byggdes som en del av storkvarteret Luna byggdes under 1976-1979 och var den sista fasen i Södertäljes stadsomvandling. Byggnaden består av betongelement och putsade fasaddelar. Parkeringshusets fasader har fått dekorativa fasadelement i metall som målats röda. Notera att vinkeln på fasadelementen är densamma som återkommer i Lunagallerias exteriöra utformning.

Kopparhuset

Byggt: 1959

Arkitekt: Bengt Lindroos och Hans Borgström

Användning: bostad, kontor och affärslokaler

Beskrivning: Kopparhuset var den första byggnaden som tillkom vid den stora stadsomvandlingen under 1950-60-talen, det var också den första som fick en arkad längs Storgatan, ett signum för Storgatan idag. Byggnaden har en kopparfasad som domineras av horisontella fönsterband. Byggnaden avslutas uppåt med ett välvt tak.

Metrohuset

Byggt: 1964

Arkitekt: Bengt Lindroos

Användning: Affärer, kontor och lägenhet.

Beskrivning: Metrohuset är ett av Bengt Lindroos främsta verk där han inspirerats av äldre tiders hamn- magasin i gestaltningen. Det är en byggnad som flörtar med klassiska arkitekturideal vad gäller exempelvis fasadindelningen, men i moderna material och med ett modernt utförande. Fasadmaterialet består av betong, kakel och teak. Byggnaden är en del av den svenska arkitekturhistorien.

SEB-huset

Byggt: 1901

Arkitekt: Nils L Lundberg

Användning: Affärer, kontor och lägenhet.

Beskrivning: Byggnaden uppfördes 1901 men byggdes om och moderniserades 1939. På 1970-talet försökte man återskapa fasadens tidigare gestaltning. Trots kraftiga ombyggnationer visar byggnaden på den stadsbild som fanns på platsen innan stadsomvandlingen. Byggnaden har liksom övriga byggnader på Storgatan fått ett skärmtak.

Kringlan

Byggt: 1965

Arkitekt: Erik och Tore Ahlsén

Användning: Affärs-, kontors- och flerbostadshus samt parkering.

Beskrivning: Byggnaden är en symbol för Södertälje och den framtidsoptimism som rådde under 1960-talet. Byggnaden har en modernistisk utformning, men med traditionella material så som tegel, teak, koppar och keramik. Byggnaden var påkostad och även det första varuhuset i staden med en rulltrappa. Byggnadens placering och utformning gör den till en symbolbyggnad för staden.

Epa-varuhuset

Byggt: 1965

Arkitekt: Fritz Voigt

Användning: Affärs-, kontors- och flerbostadshus samt parkering.

Beskrivning: Låghusdelen uppfördes för varuhuset Epa. På taket placerades en sjuvåningslamell med bostäder och kontor. Byggnaden visar ett tydligt släktskap med den intilliggande Kringlan i sin uppdelning av bostadsdel och köpcentrum. Byggnaden har en hög ambitionsnivå vad gäller material som exempelvis fasaden av skifferplattor. Bostadshuset var tidigare grått.

Gästgivaregatan

Gästgivaregatan sedd från Storgatan mot Nygatan.

Gästgivaregatan utgörs idag av en mindre gågata mellan Lunakvarteret och Tingsrätten. Gästgivaregatan sluttar neråt mot Storgatan som en följd av topografin som stegvis lutar nedåt mot kanalen.

Nygatan

Nygatan sedd mot Turingegatan.

Nygatan sträcker sig rakt genom centrala Södertälje på en av höjdryggarna ner mot kanalen. Nygatan är förhållandevis bred och vältrafikerad då den utgör en av trafiklederna genom staden.

Garvaregatan

Garvaregatan sedd från Nygatan.

Garvaregatan är en sidogata med viss biltrafik till parkeringshuset. Innan Storgatan finns en vändplan för biltrafiken. Garvaregatan trappar också ner mot Storgatan som utgör nästa höjdrygg ner mot kanalen.

Storgatan

Storgatan sedd mot Stora torget.

Storgatan skär rakt igenom stadskärnan och utgör en av de äldsta delarna i stadskärnan då dess sträckning är intakt sedan medeltiden. Storgatan är sedan stadsomvandlingen på 1960-talet en gågata som binder samman Marenplan med Stora torget för att sedan fortsätta norrut. Ett kännetecken längs Storgatan är att alla byggnader som tillkommit under stadsomvandlingen på 1900-talet har arkader mot Storgatan.

Luna

Byggt: 1976-1979

Arkitekt: Jan Thurfjell

Användning: Offentlig verksamhet, butiker, kontor och parkeringshus.

Beskrivning: Lunakvarteret utgör den sista fasen i Södertäljes stadsomvandling. Byggnaderna uppfördes för att innehålla lokaler för offentlig verksamhet och institutioner med hyresgäster som bibliotek, konsthall, kommunen, systembolaget samt parkeringshus. Som den sista delen av den nya stadsplanen är byggnadernas volym och utformning anpassade till befintlig bebyggelse runt Storgatan och Nygatan. Byggnaderna har ett brunt fasadtegel, fönstren är små och taket har bandtäckt plåt. Kvarteret består av tre högresta lameller som binds samman av en lågdel. Lamellerna är placerade så att de tar hänsyn till den sluttande marken.

Rumsliga sammanslagning

Området runt Lunakvarteret kännetecknas av en urban stadsmiljö som är högt koncentrerad och visar på bebyggelse från sekelskiftet

1900 till idag där Storgatan är det centrala stråket och där torgen skapar öppna rum i och mötesplatser i kvartersstrukturen.

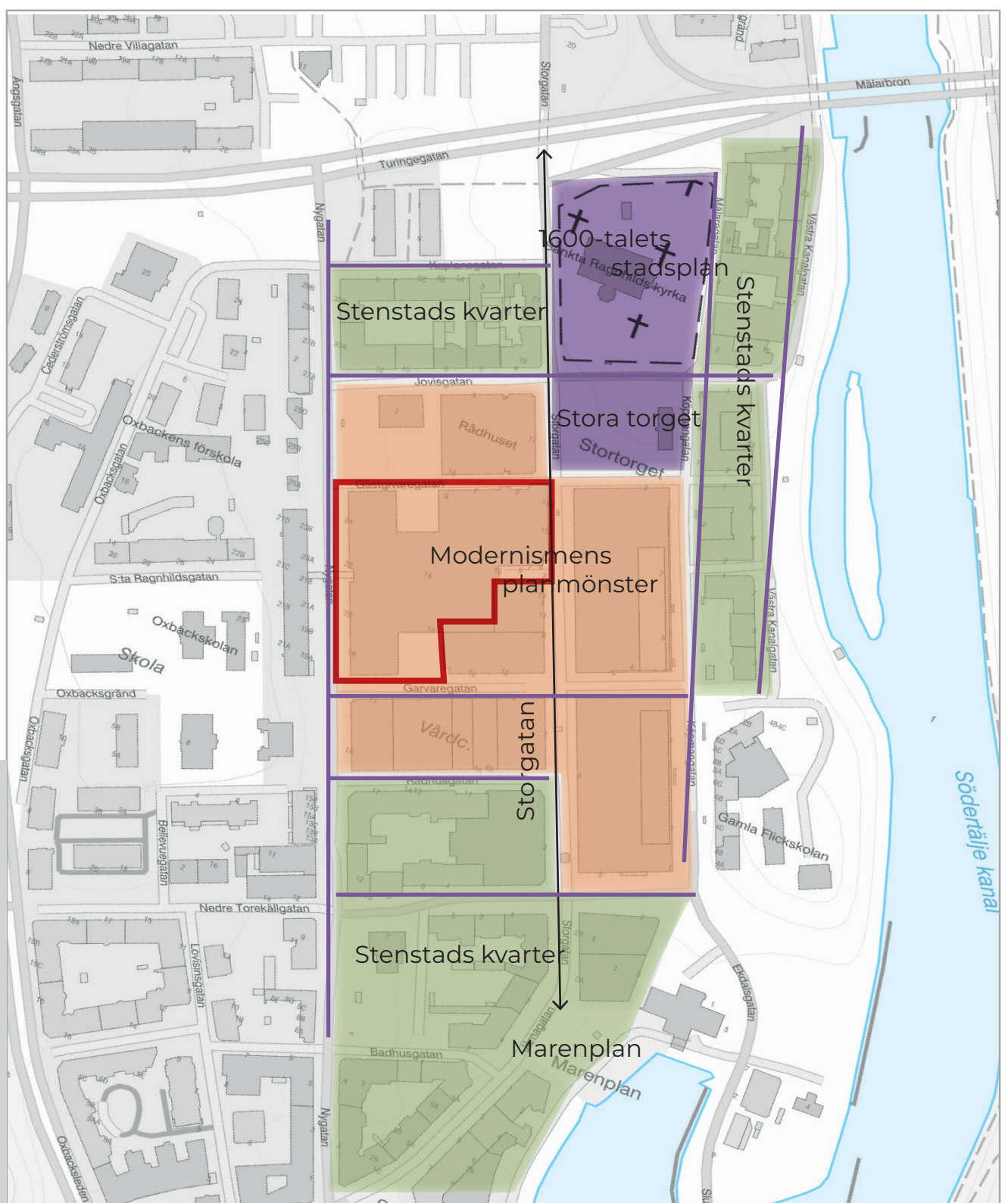

Gående längs Storgatan tidigt 1960-tal.
Foto: Torekällbergets museums samlingar.

Teckenförklaring

- 1600-talets stadsplan
- Storgatan
- Rutnätsplanen
- Stenstaden
- Modernismens planmönster
- Lunakvarteret

Notera att kartan är schematisk, enstaka fastigheter inom varje årsring kan vara från annan tid!

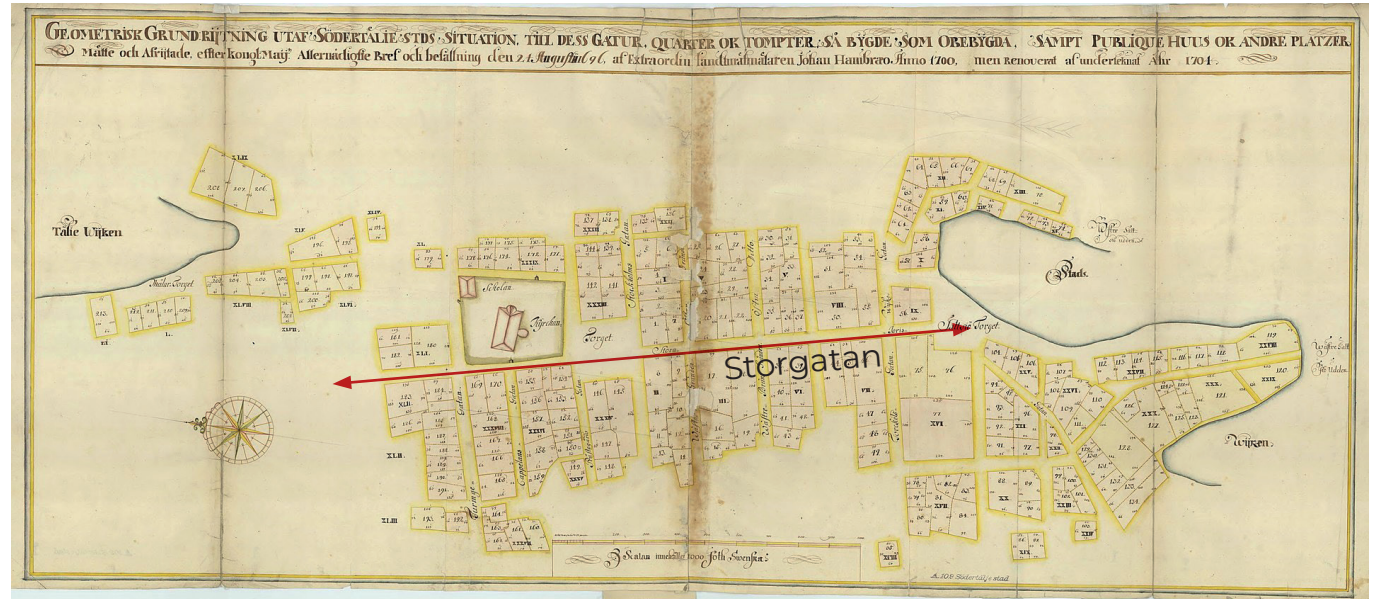

Rutnätsplanen

1652 fick Södertälje en rutnätsplan efter en stadsbrand 1650. Stadens gator reglerades efter ett rutnätsmönster. Tyngdpunkten lades vid Stora torget som blev stadens nya centrum. Planen är uppbyggd kring Storgatan som utgör mittaxel i bebyggelsen. Storgatan fanns dock sedan tidigare i den medeltida stadsplanen. Storgatan kan därför sägas utgöra en slags nollpunkt från vilken bebyggelsen utgått ifrån och den plats all bebyggelse fortfarande vänder sig mot.

Värdebärande uttryck

- St Ragnhildskyrka där klocktornet utgör den högsta punkten i bebyggelsen
- Stora torget som den centrala mötesplatsen
- Storgatan som den raka paradgatan
- Rutnätsplanen som den sammahållande strukturen

Stadsplan från 1700. Källa: Lantmäteriet

Stenstaden

Under andra hälften av 1800-talet börjar stenhus uppföras i ca fyra våningar. Gatorna breddades och fick nu också rännsten och trottoar. Fokus fram till 1930-talet var att skapa en representativ stenstad med påkostade byggnader och representativa torg som Marenplan och Saltsjötorget liksom anlagda grönområden likt järnvägsparken och stadsparken. På 1920-talet breddades Storgatan, syftet var att ge området ett mer öppet och monumentalt utseende.

Värdebärande uttryck

- Marenplan med dess monumentala utsikt mot vattnet.
- Saltsjötorget som ett ombonat och representativt stenstadstorg.
- Stenbelagda gator
- Skulpturer
- Stenhus i ca 4 våningar med arkitektonisk gestaltning från 1880-talet till 1920-talet.
- Stenstadens kvartersstruktur

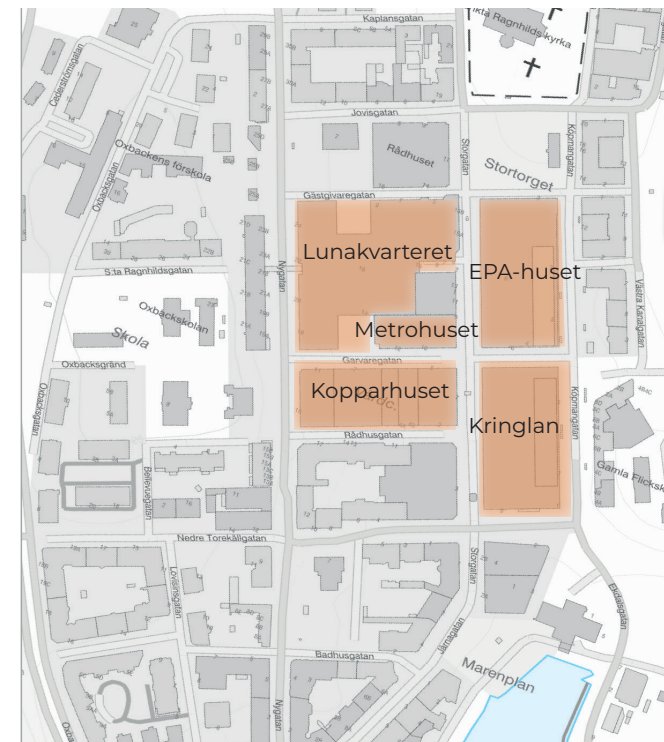

Modernismens planmönster

Under 1900-talet växte Södertälje kraftigt till följd av industrialiseringen. En ny stadsplan fastställdes 1963 med inspiration efter Hötorgscity. Den nya stadsplanen bröt för första gången mot kvartersstrukturen, fler storskaliga volymer med parkeringshus främjades. De nya volymerna placerades längs Storgatan, tidigare hade högre volymer placerats på höjdryggarna för att markera topografin. Den största sammanhängande byggnadsvolymen fick Luna, kvarteret bryts dock upp av högre lameller som binds samman av lägre byggnadsvolymer.

Värdebärande uttryck

- Större sammanhängande byggnadsvolymer som också är stadens största volymer
- Våningshöjder på 6-9 våningar
- Arkader längs Storgatan
- Parkeringshus
- Högre volymer placeras inte längre på höjder i topografin
- Byggnaderna från tiden utgör stadens största volymer i linje med den effektiva modernistiska arkitekturen
- Storgatan blir gågata med märkesbyggnader från olika tider på rad

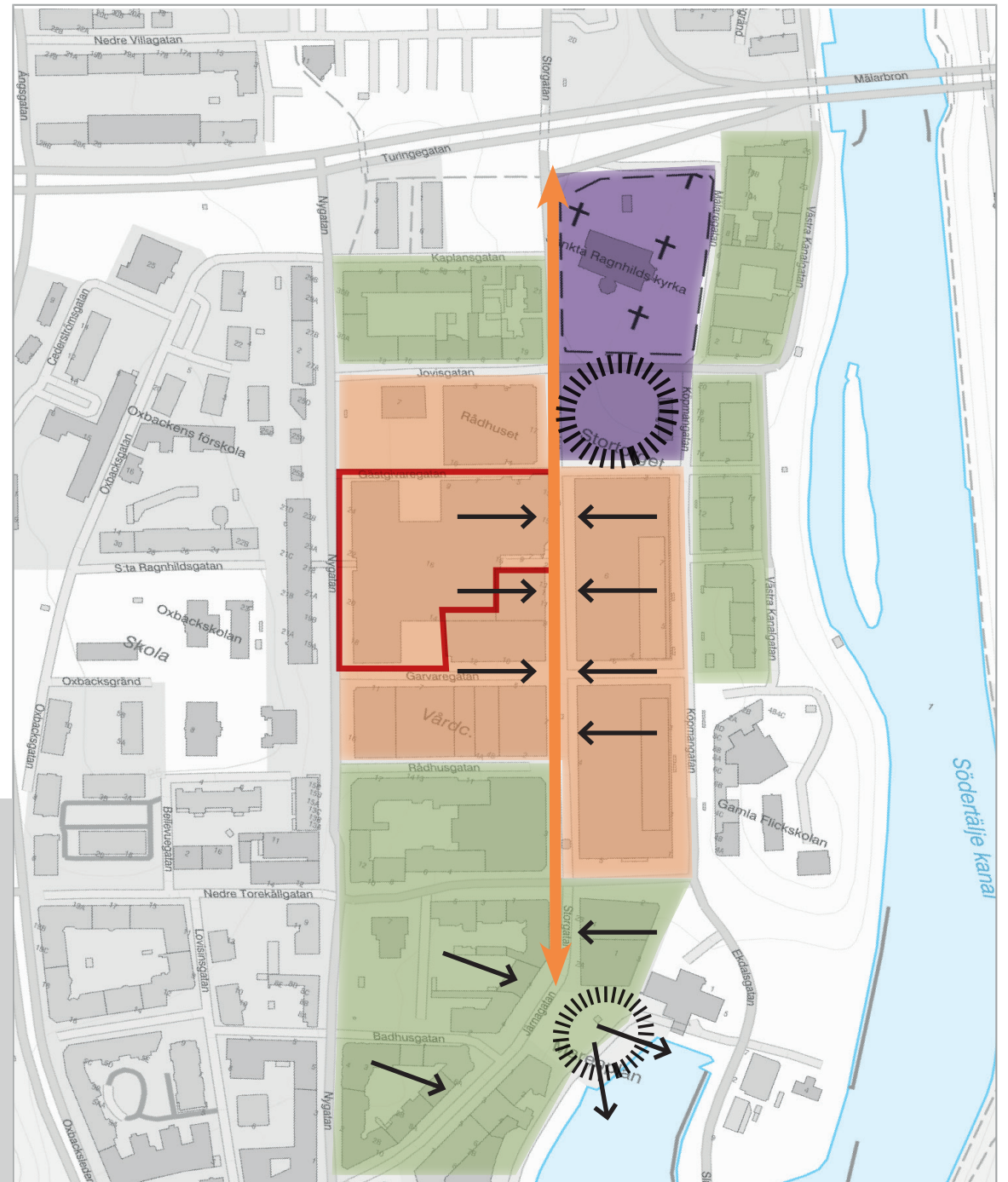

Bärande karaktärsdrag för de rumsliga sammanhangen

- Den rutnätsplan som upprättades på 1600-talet är idag fortfarande synlig norr om det område som omvandlades under cityomvandlingen på 1960-talet och söder om samma område.
- Under stenstadsepoken uppförs representativa torg och byggnader, men man förhåller sig fortfarande till den kvartersstruktur som uppstått under 1600-talet. Fokus låg på att bredda gator och skapa representativa miljöer.
- Under cityomvandlingen bryts kvartersstrukturen upp och nya byggnadsvolymer tillskapas. Högresta byggnadsvolymer placerades i den lägre delen av topografin, vilket bröt mot tidigare byggnads-mönster.
- Som en konstant genom alla stadsomvandlingarna är Storgatan. Det är mot Storgatan all bebyggelse vänder sig och det är Storgatan som kopplar samman stadens olika tyngdpunkter i form av torgen.
- Bebyggelsen längs Storgatan förhåller sig till en sammanhållen skala om 7 våningar där fasaderna mot storgatan alla har arkader.

Teckenförklaring

- 1600-talets stadsplan
- Stenstads kvarter
- Modernismens planmönster
- Lunakvarteret
- Torg
- Bebyggelsen vänder sig mot Storgatan

Arkitekturens uttryck

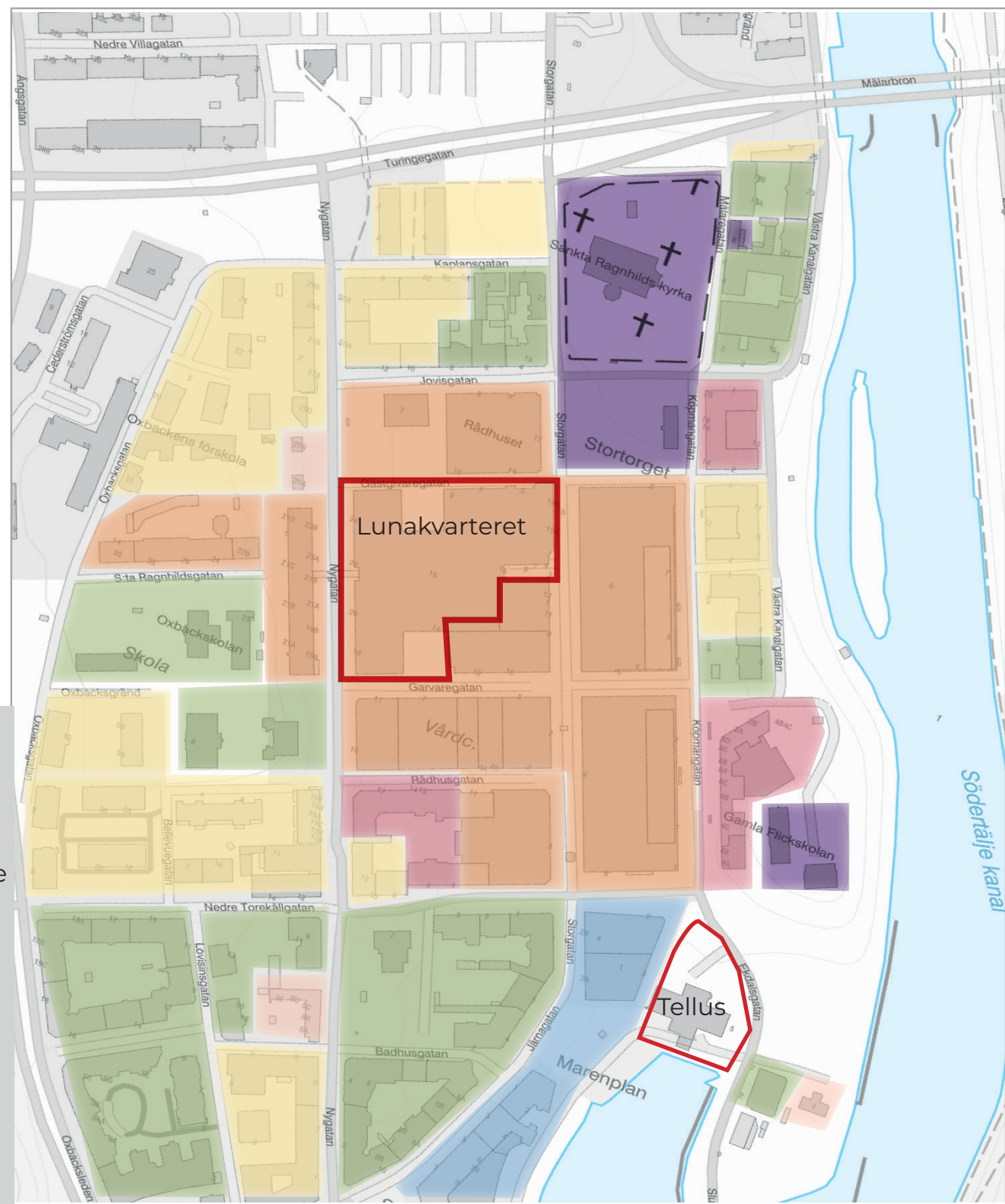
Här presenteras de värdebärande egenskaperna och de arkitektoniska uttryck som ger bebyggelsen runt Lunakvarteret och

Södertäljes stadskärna dess unika karaktär.

Teckenförklaring

- 1700-tal och tidigare
- 1800-talets trähusbebyggelse
- Stenstad 1870-1920
- 1920-tals klassicism
- Funktionalism 1930-1950
- Modernism 1960-1980
- 1980-tal till idag

1700-tal

Från 1700-talet finns enbart enstaka bebyggelse kvar. Gamla rådhuset och ett bostadshus samt Gamla Flickskolan i sten på Orionkullen.

Värdebärande egenskaper, karaktärsdrag och arkitektoniska detaljer

- Tvåvåningshus i trä
- Bebyggelse placerad efter 1600-talets rutnätsplan
- Brutna sadeltak
- Fasadpanel
- Fasader målade i ljusa oljefärger
- Fönster med fyra lufter
- Orionkullen

Material och kulör

1800-talets trähusbebyggelse

1800-talets trähusbebyggelse kan delas in i två kategorier, de mer förnäma köpmannagårdarna med mer påkostade fasader och utsmyckningar och de enklare arbetarbostäderna i trä.

Värdebärande egenskaper, karaktärsdrag och arkitektoniska detaljer

- Tvåvåningshus i trä
- Sadeltak eller brutna sadeltak
- Fasadpanel av locklistmodell
- Fasader målade i ljusa oljefärger
- Fönster med fyra luffer
- Byggnadernas långsida mot gatan

Material och kulör

Stenhusbebyggelse

Från mitten av 1800-talet växer stenhusbebyggelsen fram, främst är jugendarkitekturen dominerande i Södertälje.

Värdebärande egenskaper, karaktärsdrag och arkitektoniska detaljer

- Flerfamiljshus i 2-4 våningar
- Rusticerande bottenvåning
- Slätputsade fasader i ljusa kulörer som vitt, gult och rosa.
- Fasaddekorationer i form av festonger och växtornamentik
- Burspråk
- Spröjsade fönster
- Dekorerade dörrömfattningar
- Markerade hörntorn

Material och kulör

1920-tal

Värdebärande egenskaper, karaktärsdrag och arkitektoniska detaljer

- 5-våningshus, byggnaderna får nu större volymer
- Slätputsade fasader som målats i mustiga färger
- Symmetriskt uppbyggda fasader
- Fasadindelningar med hjälp av pilastrar
- Fönster med sex lugter
- Flacka eller brutna sadeltak

Material och kulör

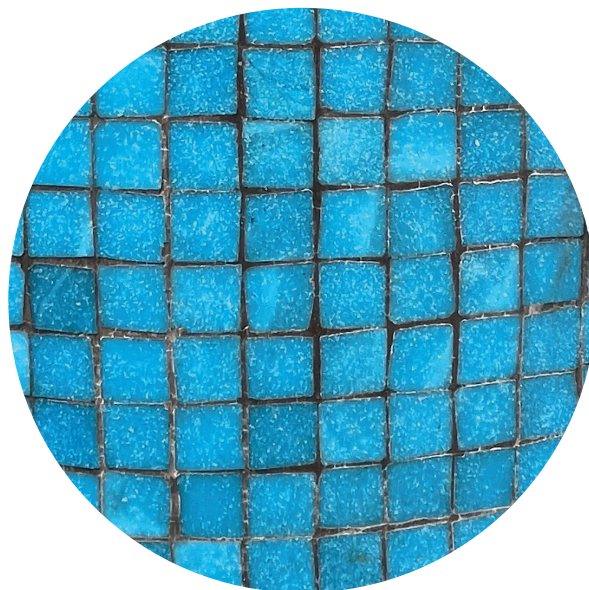
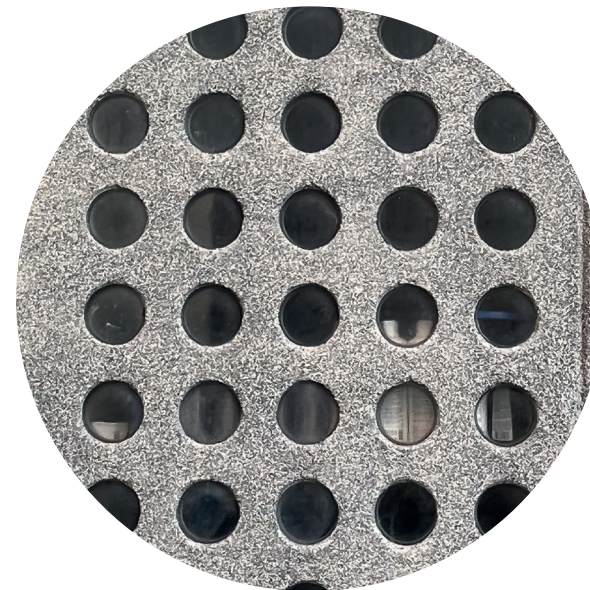
Funktionalism

Värdebärande egenskaper, karaktärsdrag och arkitektoniska detaljer

- Friliggande lamellhus
- Volymerna har anpassats till terräng
- Fasader i tegel eller slätputs som målats i ljusa färger
- Fönster utan spröjs
- Hörfönster
- Flacka takfall
- Balkonger och balkongfronter av korrugerad och målad plåt
- Inga fasaddekorationer, men detaljer i avvikande material som kakel eller mosaik

Material och kulör

Modernism

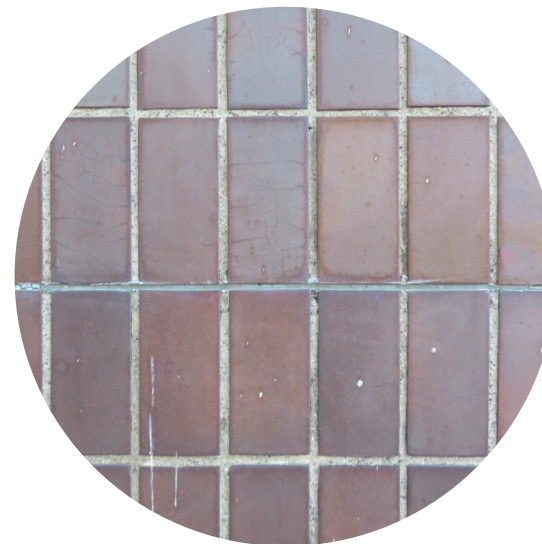
Värdebärande egenskaper, karaktärsdrag och arkitektoniska detaljer

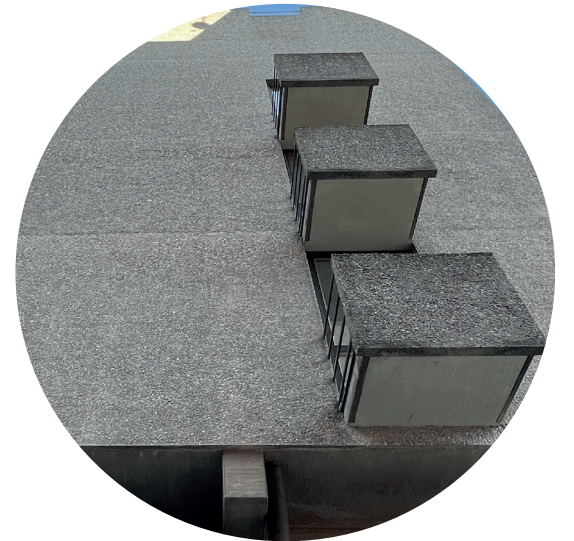
- Större byggnadsvolymer i 7-9 våningar
- Byggnadsvolymer placeras närmre varandra och i nya större strukturer som bryter mot tidigare kvartersstruktur
- Byggnaderna anpassas till bilismen genom exempelvis parkeringshus
- Byggnadskroppar med geometriska former
- Material som betong, glas, teak, tegel, klinker
- Arkader längs Storgatan

Material och kulör

Luna i stadsrummet

Här presenteras Lunakvarterets synlighet i stadsrummet på både gatunivå och i taklandskapet. Trots att kvarteret utgör den enskilt största sammanhängande byggnadskroppen i stadsrummet är kvarteret inte

dominerande då volymerna anpassats efter omkringliggande bebyggelse och topografi.

Analysen har delats in i två delar: synlighet i taklandskapet samt på gatunivå.

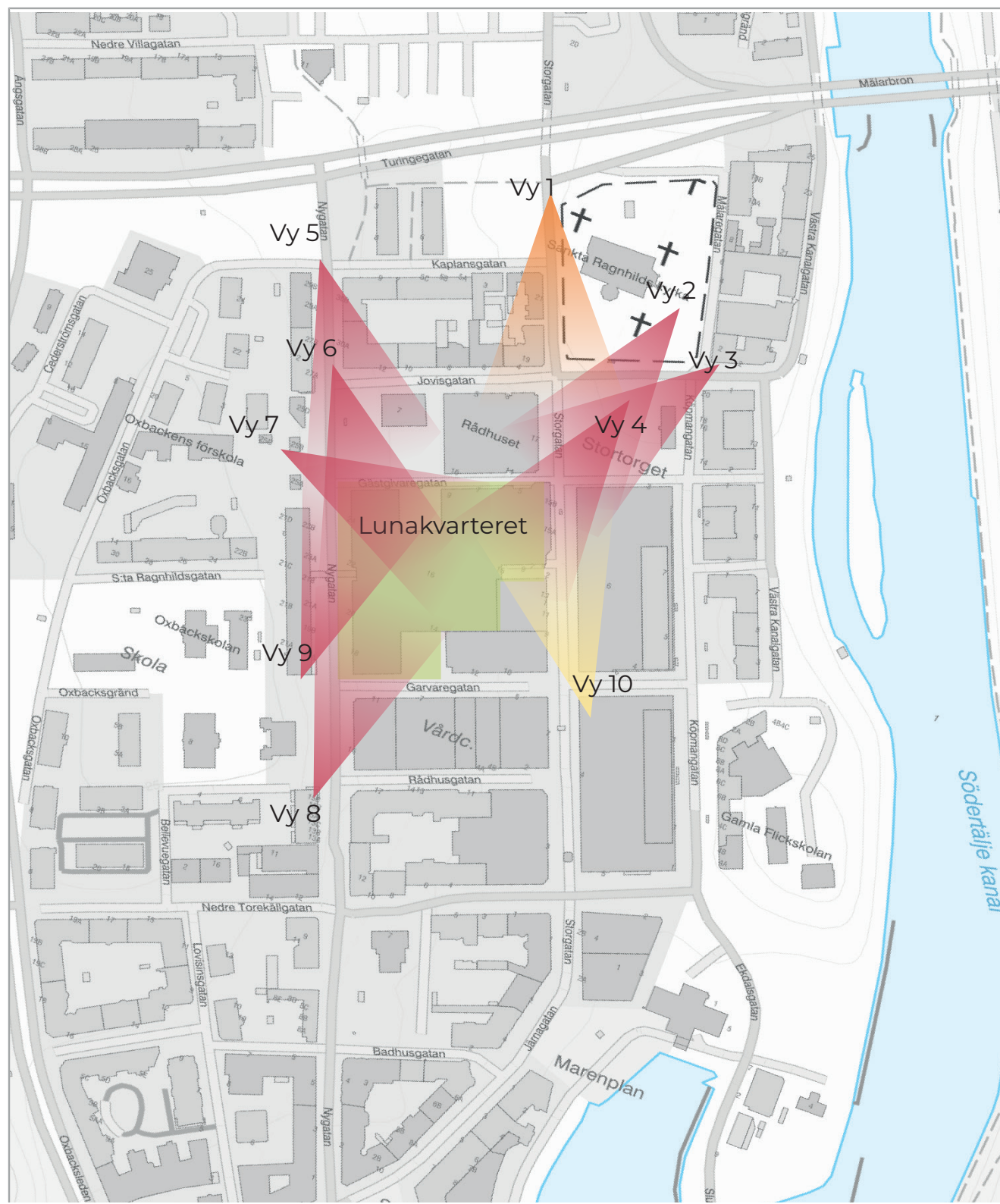
I gaturummet

Lunakvarteret är på gatunivå som mest synligt från norr där öppna ytor som Stora torget och kyrkogården från S:t Ragnhildskyrka möjliggör långa siktlinjer. Även från Nygatans norra sida är Luna synligt då gatans bredd möjliggör ett vidare perspektiv liksom att tomten bakom Tingshuset inte är bebyggd.

Från söder är Lunakvarteret mindre synligt. Från Nygatan är byggnadsvolymen synlig till följd av gatans bredd. Från Storgatan södra sida är dock Luna anpassad till angränsande bebyggelse vad gäller volym och form varför byggnaden först blir synlig när man närmar sig entrén till Lunagallerian.

Teckenförklaring

- Stor synlighet
- Synligt
- Mindre synlighet

Norra sidan av Lunakvarteret

Vy 1. Luna sedd från Storgatan söderut.

Vy 2. Luna sedd S:t Ragnhilds kyrkogård.

Vy 3. Luna sedd från korsningen Jovisgatan-Mälaregatan.

Vy 4. Luna sedd från Stora torget.

Vy 6. Luna sedd Nygatan söderut

Vy 7. Luna sedd från Kringelstugorna. .

Södra sidan av Lunakvarteret

Vy 8. Luna sedd från Nygatan norrut.

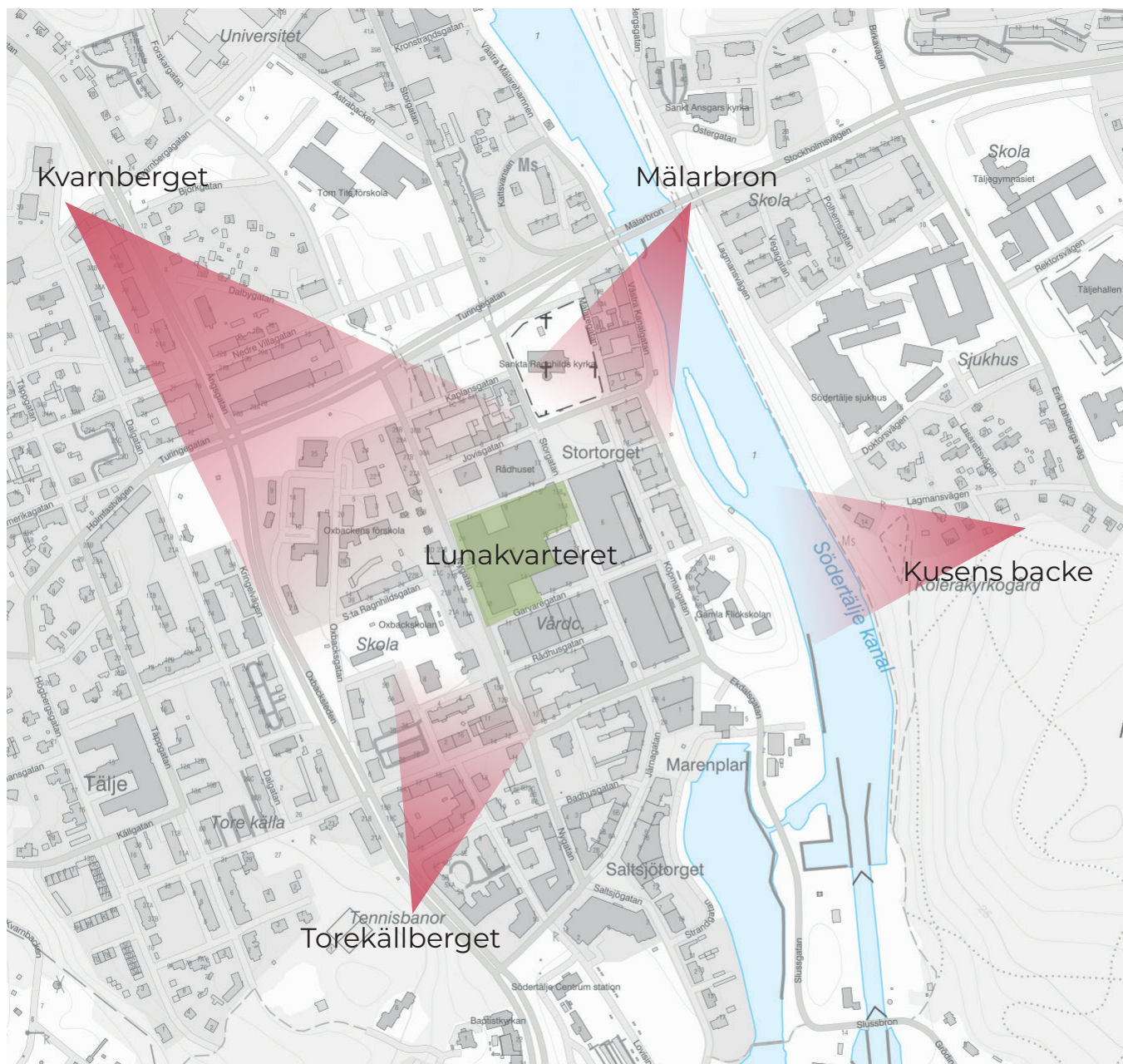
Vy 9. Luna sedd från Nygatan norrut.

Vy 10. Luna sedd från Storgatan norrut.

I taklandskapet

Ur ett fågelperspektiv, i stadskärnans taklandskap, är Lunakvarteret synligt, men utan att dominera. Uppi från är det lättare att uppfatta den stora byggnadsvolym som kvarteret utgör, men kvarterets lameller följer topografin. Den byggnad som upplevs som högst är kyrktornet i sällskap av Kringlans och EPA-husets lameller.

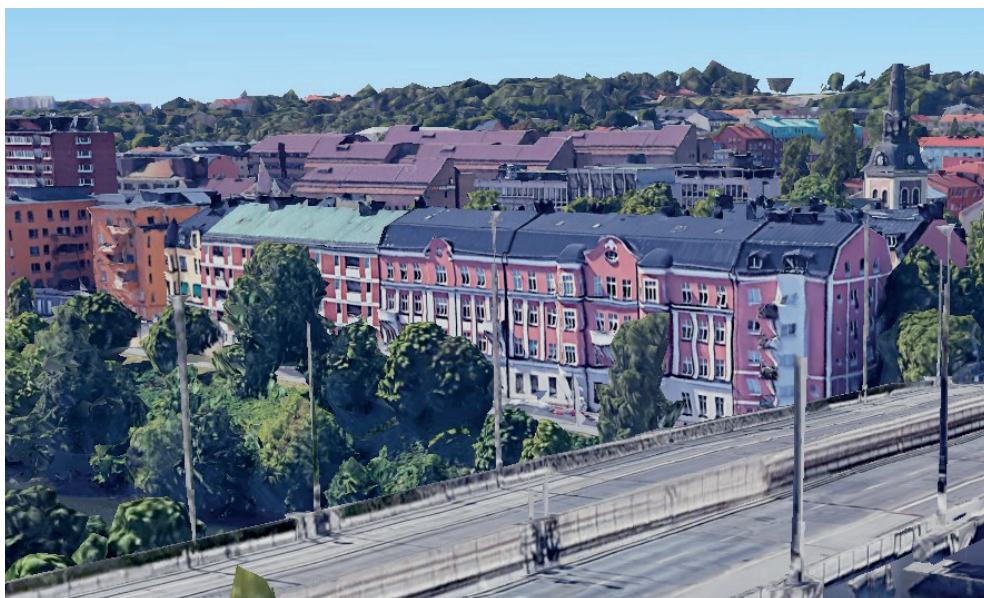

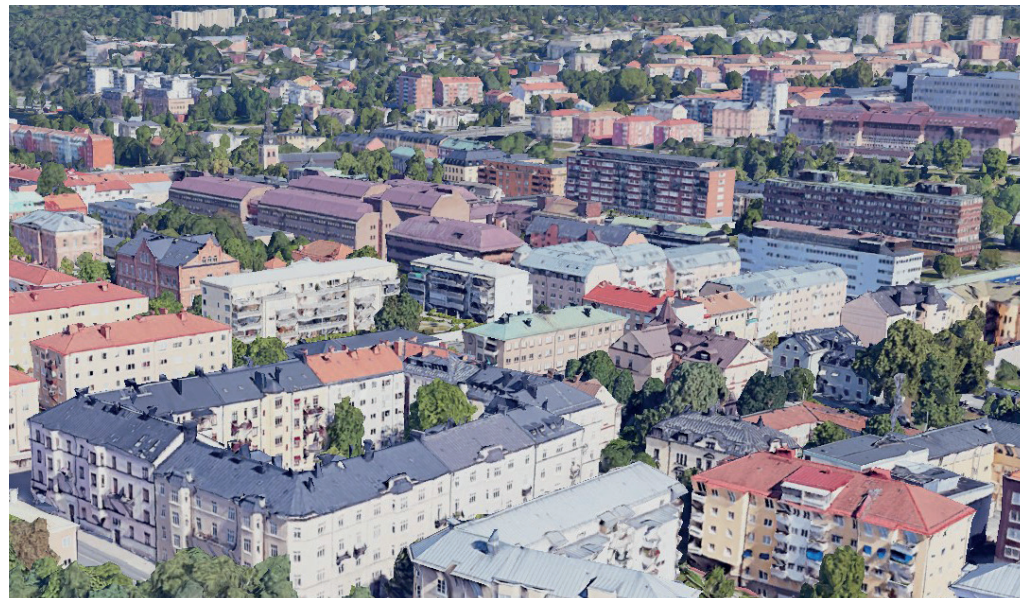
Vy från Kusens backe.

Vy från Kvarnberget.

Vy från Mälarbron.

Vy från Torekällberget.

Framtidens stadskärna

Stadskärnans identitet

För att kunna göra nya tillägg som bygger vidare på de kvaliteter som Södertäljes stadskärna har är det viktigt att förstå stadskärnans identitet. Nedan har i punktform sam-

manfattats vad denna analys kommit fram till är stadskärnans identitet.

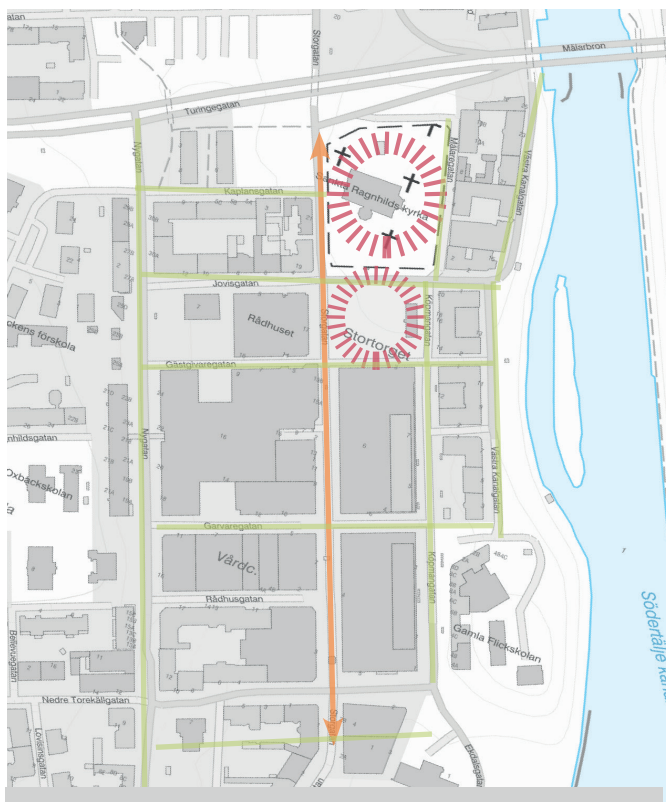
Stadskärnans identitet

- **Långt tidsdjup och tydliga årsringar.** Södertälje har en lång historia som är fysiskt synlig än idag där olika tidlager av bebyggelser och miljöer står sida vid sida.
- **Hög kvalitet i arkitekturen.** Stadskärnan präglas av arkitektur från olika tider där den gemensamma nämnaren är den höga kvaliteten i arkitekturen som kännetecknad av omsorg om detaljer och högkvalitativa materialval.
- **Kopplingen till vattnet.** Vattnet och kanalen är grunden till stadens existens. Idag ger den tydliga och nära kopplingen till vattnet ett högt rekreativt värde.
- **Den kuperade topografin.** Stadskärnan har en tydligt kuperad topografi där kanalen utgör nollpunkten.

Långt tidsdjup och tydliga årsringar

Södertäljes långa historia är idag synligt i den fysiska miljön i form av S:t Ragnhilds kyrka, Storgatans sträckning, Gamla rådhuset och inte minst genom den gamla slussen och arkitektur från olika tider samt rutnätsplanen som fortsatt prglar stadskärnans utbredning. Det ger stadskärnan lager och ett djup som skapar nyfikenhet.

Teckenförklaring

- Rutnätsplanen
- Storgatan
- Äldre bebyggelse

Vattnet

Vattnet och kanalen är grunden till Södertäljes existens. Kopplingen till vattnet genom bland annat Marrenplan och strandpromenaden ger stadskärnan stora rekreativa kvaliteter.

Teckenförklaring

 Kontakt med vattnet

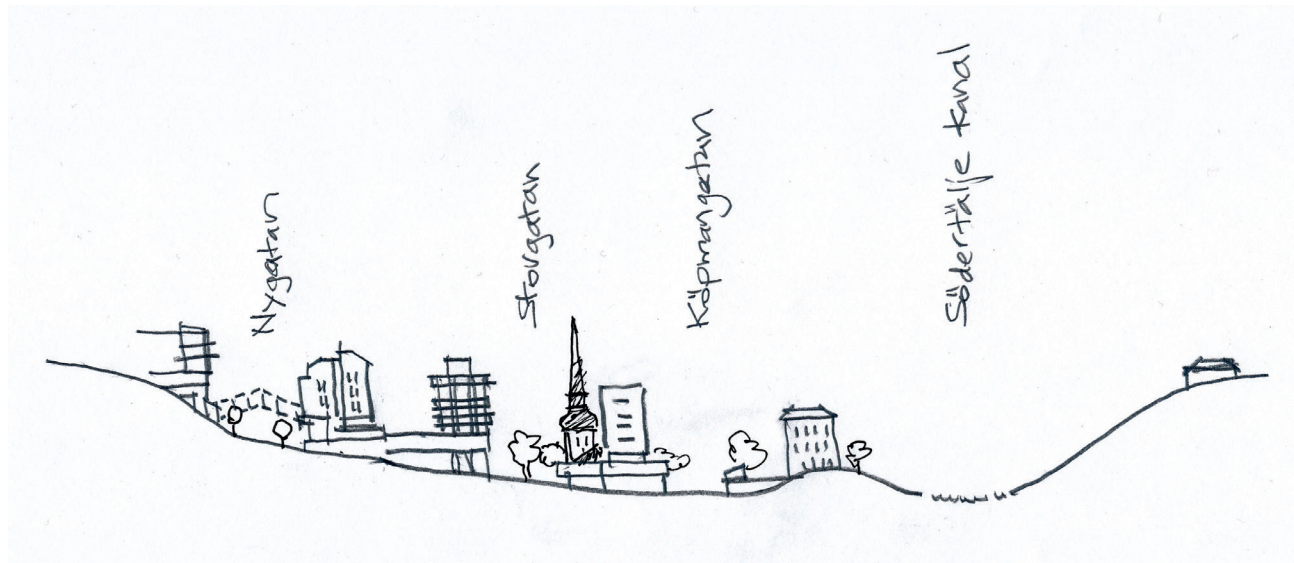

Topografin

Topografin är karaktäristisk i stadskärnan med hur den etappvis trappar ner mot kanalen och hur gatusträckningarna följer de olika höjdryggarna. Bebyggelsen har i stor omfattning också förhållit sig till den succesiva nedtrappningen vid placering av byggnadsvolymer. Ytterligare ett karaktäristiskt kännetecken är de gröna kullarna som syns i stadskärnan som Kusens backe och Orionkullen.

Utsnitt som visar stadstärnans topografi.
Illustration: Ezequiel Pinto-Guillaume, WSP.

Hög kvalitet i arkitekturen

Bebyggelsen i stadskärnan sträcker sig från medeltid till idag. Karaktäristiskt för bygnadsbeståndet är hur bebyggelse från olika tider står sida vid sida med respekt för varandras olika uttryck och volymer.

Arkitekturen i allmänhet har en väldigt hög kvalitet med stor omsorg för detaljer och materialval, oavsett tidperiod. Bebyggelsen kan sammanfattas som byggnader med egna uttryck som ändå harmoniserar till en helhet vad gäller skala och placering.

Nya tillägg

Utifrån stadskärnans identitet har följande punkter tagits fram på aspekter som är viktiga att beakta vid formgivning av nya tillägg i stadskärnan.

- Stads kvarter. Stadskärnan består främst av stads kvarter med ett levande gaturum som fortsatt kan förstärkas.
- Storgatan, Stora torget och Marenplan är de fokuspunkter som alla byggnader förhåller sig till och som fortsatt bör vara samlingsplatser och huvudstråk.
- Byggnadsvolymera har traditionellt förhållit sig till topografin där högre volymer har placerats med respektavstånd till Storgatan och Stora torget. Högre volymer bör därför placeras med en viss förskjutning från dessa centrala platser för att istället markera den kuperade topografin som kännetecknar stadskärnan.
- Arkitekturens gestaltning i stadskärnan har generellt en väldigt hög kvalitet med en stor omsorg från placering av volymer ner till fasaddetaljer och kvalitativa materialval. Byggnaderna speglar tydligt sin tid utan att överskugga varandra. Det är en stolt tradition som nya byggnader bör följa för att fortsatt bygga vidare på det som gör Södertäljes stadskärna unikt.
- Den bebyggelse som är placerad längs Storgatan och Stora torget har en särskilt omsorgsfull och högkvalitativ gestaltning. En princip som bör vara fortsatt vägledande vid nya tillägg.

KÄLLOR

Kartmaterial

Topografiska kartan för Södertälje kommun, Södertäljes webbkarta

Södertäljes stadsplan 1648, Lantmäteriet

Södertäljes stadsplan 1700, Lantmäteriet

Ortofoto, Lantmäteriet.

Södertälje kommun har sedan 1 januari 2013 ett tecknat avtal för Geodatasamverkan med Lantmäteriet.

Övriga källor

Grönplan för Södertälje tätort, antagen 2011

Norberg-Schulz, Christian, Genius loci: towards a phenomenology of architecture, Rizzoli, New York, 1980

Norberg-Schulz, Christian, 'Om platskvalitet.', Arkitektur., 1992:2, s. 34-37, 1992

Södertälje stadskärna kulturhistorisk analys och värdering 2006:11, Stockholms läns museum, 2006

Torekällbergets museums bildarkiv.

Kontakt

Helena Wärnhjelm, bebyggelseantikvarie
helena.warnhjelm@wsp.com
T 010-722 87 13

Kulturmiljögruppen
WSP Sverige AB
Arenavägen 7
121 88 Stockholm-Globen
T 010-722 50 00

WSP är ett av världens ledande analys- och teknikkonsultföretag. Kulturmiljökompetensen på WSP är bred, våra cirka 15 medarbetare finns över hela landet och har starka kompetenser som byggnadsantikvarier, arkitekturhistoriker, konstvetare, kulturgeografer, arkeologer och samhällsplanerare. Tillsammans ser vi till att WSP kan försörja myndigheter, allmänheten, företag, exploatörer och privatpersoner med tydliga underlag och utredningar, efter de senaste rönen inom kulturmiljöfältet.

www.wsp.com

wsp